

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 51 (5006) 28 снежня 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

Кнігі года:

наша версія

стар. 6—7

Свята нашага

дзяцінства

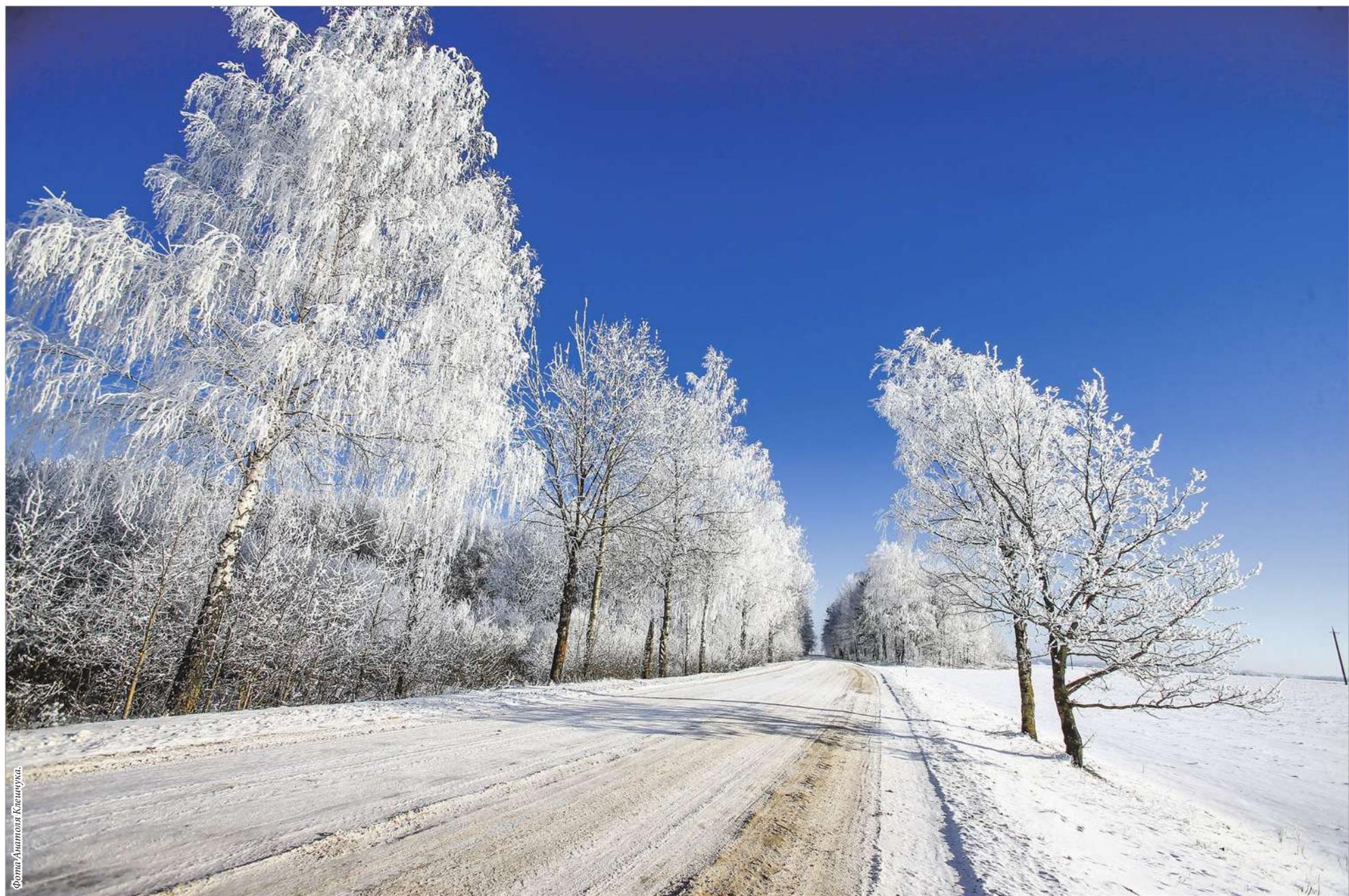
стар. 11

Званне —

народная

стар. 13

Цуд роднага краю

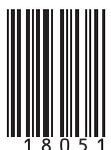

Пункт адліку. Пачатак вялікай вандроўкі. Прыстанак у стоме і месца сілы. Дом, дзе можна быць самім сабой. Кожны знойдзе сваё вызначэнне, і кожнае будзе правільным, таму што радзіма адкрываецца ў шматаблічнасці — праз драбніцы і значныя з’явы, праз забытыя старонкі і толькі што напісаныя словы, праз асэнсаваны падзеі і характар стаўлення да рэчаіснасці. Усё разам — нават тое, што ў думках і марах, — складае яе агульны вобраз. Ці не таму яе хочацца пазнаць больш поўна, разгадаць неразгаданае? Дзівіцца цудоўнаму?..

Мы прапануем зрабіць гэта разам. Азірнуцца на мінулы год і паглядзець больш пільна на тыя цуды, што маем, якія хавае наша Беларусь. На тыя, што давалі ёй сілы для існавання, — ад людзей, якія стваралі краіну, да іх спраў, напоўненых любоўю і клопамі. Мы прапануем адзначыць тое, з чым рушым далей па шляху спазнання радзімы і здзяйснення нашых агульных жаданняў.

Калі праз цуд карункавых малюнкаў на вокнах праходзіць зіхатлівае святло, а над бялюткім покрывам вецер ціха пая зямлі калыханку, калі людзі ўглядаюцца ў зорнае неба, сапраўды можна адчуць: ёсць жаданні, вартыя таго, каб дзеля іх падалі зоркі...

ISSN 0024-4686

9 770024 468001

18051

акцэнтны тыдня

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка накіраваў віншаванне хрысціянам Беларусі, якія святкуюць Раство Хрыстова 25 снежня. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што нязгаснае святло Раства Хрыстовага сагравае сэрцы самымі цёплымі пачуццямі, умацоўвае веру ў дабро. Напаўняе духоўнымі сіламі. Дапамагае спасцігнуць вечныя каштоўнасці — любоў, міласэрнасць, уменне дараваць. Сцвярджае ў грамадстве лепшыя хрысціянскія традыцыі — шанаванне бацькоў, якія падарылі жыццё, непарушнасць сямейных сувязяў, адданасць роднай зямлі. Аляксандр Лукашэнка пажадаў, каб глыбокі сэнс вялікага свята спадарожнічаў усім добрым справам і пачыненням.

Узнагароды. Прэзідэнт Беларусі ўручыў дзяржаўныя ўзнагароды работнікам розных сфер дзейнасці. «За кожным высокім званнем, ордэнам, медалём — гісторыя чалавека. Чалавека-стваральніка, таленавітага, працавітага, адданага сваёй справе і краіне», — адзначыў Аляксандр Лукашэнка. Прынамсі, ордэнам Францыска Скарыны ўзнагароджана старшыня Віцебскага абласнога аддзялення СПБ Тамара Гусачэнка.

Прызнанне. Беларускае тэлеграфнае агенцтва з'яўляецца аперацыйнай і дакладнай крыніцай навін пра падзеі ў Беларусі і свеце. Пра гэта гаворыцца ў віншаванні Прэзідэнта Беларусі з нагоды 100-годдзя БелТА, якое на ўрачыстым мерапрыемстве ў Нацыянальнай бібліятэцы зачытаў намеснік кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Уладзімір Жаўняк. Беларускае тэлеграфнае агенцтва па праве ўваходзіць у лік вядучых айчынных СМІ. Брэнд БелТА карыстаецца заслужанай павагай і даверам сярод шматлікіх замежных партнёраў, сумесна з якімі сёння паспяхова рэалізуюцца яркія медыяпраекты, ажыццяўляецца актыўны абмен перадавымі тэхналогіямі.

Стасункі. Генеральнаму дырэктару Траццякоўскай галерэі Зельфіры Трагулавай уручаны ордэн Францыска Скарыны. У адпаведнасці з указам Прэзідэнта Беларусі гэтай высокай узнагароды Зельфіра Трагулава ўдастоена за асаблівыя заслугі і значныя поспехі ў справе ўмацавання і развіцця беларуска-расійскіх культурных сувязяў. Уручаючы ордэн, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Беларусі ў Расіі Уладзімір Сямашка адзначыў, што на пасадзе кіраўніка Траццякоўскай галерэі Зельфіра Трагулава ініцыявала серыю сумесных з Беларуссю праектаў у культурнай сферы.

Унёсак. Ганаровы консул Беларусі ў Ліёне Жан-Жак Ранк узнагароджаны медалём Францыска Скарыны. Адпаведны ўказ падпісаў Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка, паведамляе прэс-служба кіраўніка дзяржавы. Дыпламат уганараваны гэтай узнагародай за значны асабісты ўнёсак ва ўмацаванне сяброўскіх адносін паміж Беларуссю і Францыяй, папулярныя культуры і спадчыны беларускага народа за мяжой.

Свята. Нацыянальны арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы і правядзенні XXVI Дня беларускага пісьменства ў Слоніме Гродзенскай вобласці створаны пастановай урада ад 20 снежня, паведамляе БелТА. Вызначана, што свята пройдзе 1 верасня. Кіраўніком аргкамітэта прызначаны намеснік прэм'ер-міністра Ігар Петрышэнка. У складзе аргкамітэта таксама прадстаўнікі Міністэрства культуры, інфармацыі, фінансаў, сувязі, адукацыі, Гродзенскага аблвыканкама, Палаты прадстаўнікоў і інш.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

супрацоўніцтва

ПАЭЗІЯ ДЫЯЛОГУ

Для супрацоўніцтва інтэлігентных Дасоб у гуманітарнай сферы няма межаў. Гэта засведчыла V канферэнцыя міжнароднага праекта «Мінская ініцыятыва», арганізаваная Міждзяржаўным фондам гуманітарнага супрацоўніцтва дзяржаў — удзельніц СНД, Украінскім фондам культуры і Нацыянальнай акадэміяй навук Беларусі. Тэмай для абмеркавання стала спадчына Барыса Алейніка, украінскага паэта, якога не стала ў 2017 годзе.

Пакінуў ён не толькі творчую спадчыну, якая звярнула на сябе ўвагу яшчэ за савецкім часам (ён лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР). Барыс Алейнік быў актыўным грамадскім дзеячам, чалавекам

неабыхавым, з актыўнай жыццёвай пазіцыяй, з'яўляўся старшынёй Украінскага фонду культуры, быў кіраўніком парламенцкай дэлегацыі Вярхоўнай Рады Украіны ў Парламенцкай Асамблеі Савета Еўропы. Таму на гэтым тыдні расійскія і ўкраінскія навукоўцы сустрэліся ў Мінску, каб успомніць творцу ў кантэксце міжкультурнага дыялогу, які вельмі патрэбны сёння.

Аднак XX стагоддзе пакінула памяць пра творцаў, якія пазначалі свой час праз вобразы ў розных кірунках мастацтва. Пра гэта сведчыць неардынарная выстаўка «Жывапіс іголкай. Мастакі авангарда і вышыўка», што адкрылася ў

галерэі «Універсітэт культуры». Злучыць дзве, здавалася б, розныя плыні праз адну экспазіцыю дазваляе сучаснае імкненне да пераасэнсавання спадчыны мінулага. Але ёсць сучаснасць, якая мае свае вобразы і асоб, здольных іх перадаваць праз розныя мовы. Для гэтага існуе мастацкі пераклад і перакладчыкі трох краін абмеркавалі вобразы супрацоўніцтва падчас семінара. Тут асоба Барыса Алейніка стала яднальнай: у Мінску прадставілі пераклады яго твораў. Прэзентацыя III Міжнароднага альманаха «TerraPoetica» адбылася дзеля таго, каб заахоўваць сучасных літаратараў да супрацоўніцтва.

Ларыса ЦІМОШЫК

у Саюзе пісьменнікаў Беларусі

...І складзецца кніжны збор

Літаратары Гомельшчыны адгукнуліся на зварот старшыні Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзіміра Гаўрыловіча ўзяць удзел у дабрачыннай акцыі «Кнігі для Клімаўскай сельскай бібліятэкі».

Так сталася, што падчас пажару бібліятэка была пашкоджана, пацярпеў і кніжны фонд. Дарэчы, Клімаўская сельская бібліятэка — адна з лепшых і ў раёне, і на Гомельшчыне. Дзякуючы яе загадчыцы Антаніне Жыгалавай, тут часта ладзіліся літаратурныя святы, у тым ліку і з удзелам пісьменнікаў.

Пачуўшы пра бяду, кіраўніцтва абласнога аддзялення вырашыла падтрымаць як установу культуры, так і яе апантанага загадчыка.

— Да акцыі далучыліся больш як 30 творцаў і прынеслі ў офіс аддзялення каля 800 цікавых выданняў з уласных бібліятэк, — адзначыў Уладзімір Гаўрыловіч. — Некаторыя літаратары падаравалі кніжніцы ўласныя кнігі з аўтаграфамі. Некалькі аўтараў асабіста перадалі кнігі сельскай бібліятэцы. Акцыя будзе працягнута.

Савет абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі звярнуўся з просьбай падтрымаць кніжніцу як у Прэзідыум Саюза пісьменнікаў Беларусі, так і ва ўсе абласныя арганізацыі творчага саюза. І гэтая просьба гамяльчан была пачута. Выданні для папаўнення кніжнага фонду сельскай бібліятэкі цяпер збіраюцца ў Мінску, у апарце СПБ. А ў лютым, пасля Міжнароднай кніжнай

Загадчыца бібліятэкі Антаніна Жыгалава і старшыня Гомельскага абласнога аддзялення СПБ Уладзімір Гаўрыловіч.

выстаўкі, у якой возьмуць удзел і літаратары Гомельшчыны са сваёй прэзентацыяй, бібліятэчка, сабраная намаганнямі творчай пісьменніцкай сям'і краіны, будзе дастаўлена ў Гомель, а пасля — ва ўжо адрамантаваную бібліятэку. Там, як адзначыў кіраўнік абласнога аддзялення СПБ, запланавана правесці вялікае кніжнае свята для вясковых чытачоў з удзелам вядучых літаратараў Гомельшчыны.

Дзяніс ІВАНОЎ, фота аўтара

з нагоды

КВЕТКІ ДЛЯ АДАМА

Сёлета ладзілася шмат урачыстасцяў у гонар 220-гадовага юбілею Адама Міцкевіча. Вельмі значнальным было шанаванне паэта на яго малой радзіме — у музеі-сядзібе Міцкевічаў у Завоссі Баранавіцкага раёна.

«Ёсць у мяне зямля, край светлых мрояў» — так сказаў Адам Міцкевіч пра родныя мясціны і вызначыў сваё стаўленне да іх.

У дзень нараджэння рамантыка-песняра, 24 снежня, шматлікія прыхільнікі яго творчасці прыйшлі да помніка Адаму Міцкевічу ў Мінску. Шэсце, якое ўзначаліў ксёндз Уладзіслаў Завальнюк, пачалося ад касцёла святых Сымона і Алены. Шлях калядоўшчыкаў асвятляў віфлеемскі агонь.

Выступоўцы гаварылі пра ролю і значнасць паэта як для беларусаў, так і для палякаў, усіх, хто цэніць прыгожае мастацкае слова. Намеснік старшыні Беларускага фонду культуры Анатоля Бутэвіч падкрэсліў важнасць таго, што калядныя сустрэчы ля помніка Адаму Міцкевічу сталі добрай традыцыяй. Значыць, мары і спадзяванні паэта перадаліся і нам: любоў да радзімы, вернасць Бацькаўшчыне, захапленне роднай зямлёй, яе прыгажосцю.

Першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах нагадала пра тое, што ў гэтыя калядныя дні, калі асабліва хочацца душэўнага спакою і святла, варта разгарнуць томік паэзіі Адама Міцкевіча. Яго балады, раманы, санеты — тое каштоўнае, што стварае добры настрой, абуджа лепшыя душэўныя пачуцці.

Марыя ЛІПЕНЬ

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

3 студзеня — у Школу юнага паэта пры гарадскім аддзяленні СПБ (14.00).

4 студзеня — у студыю юных чытальнікаў «Вобраз» пры СШ № 23 (14.00).

8—9 студзеня — на сустрэчу з паэтэсай Валерыяй Радунь «Маладыя — маладым» у аздараўленча-адукацыйным цэнтры «Лідар» (14.00).

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

3 студзеня — на калядную сустрэчу з Аленай Фядзьевай і ансамблем «Благо» ў Віцебскім анкалагічным цэнтры (11.00).

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

29 снежня — на традыцыйную калядную імпрэзу ў Новым замку з удзелам гродзенскіх паэтаў розных нацыянальнасцяў

за падзей

Вяртанне «Нацюрморта»

Урачыстая цырымонія перадачы ў дар жывапіснага твора Міхаіла Кікоіна «Нацюрморт» ад Пасольства Рэспублікі Беларусь у Швейцарыі прайшла ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь. Гэта першы твор нашага земляка ў зборах музея.

— Тое, што ў нас з'явіўся «Нацюрморт» Міхаіла Кікоіна, вельмі важна і своечасова, — падкрэсліў генеральны дырэктар мастацкага музея Уладзімір Пракапцоў. — Гэта чарговы крок на шляху фарміравання музея паўнаважнага калекцыі работ мастакоў Парыжскай школы. Пасля вывучэння спецыялістамі палатно будзе дэманстравацца наведвальнікам.

Пачатковыя ўрокі малявання Міхіл Кікоін атрымаў у прыватнай мастацкай школе Якава Кругера ў Мінску. Там і пасябраваў з Хаімам Суціным, разам з якім пазней асталіся ў Парыжскім «Вуллі» — бажаным прыстанку геніяў, якія змянілі мастацтва XX стагоддзя.

Сёння жывапісныя палотны і графіка Міхаіла Кікоіна знаходзяцца ў прыватных і музейных зборах Францыі, ЗША, Японіі, Ізраіля, Расіі. У Беларусі яго творчасць прадстаўлена вельмі мала. Тут знаходзяцца ўсяго пяць работ. Усе яны ўключаны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь.

Вікторыя АСКЕРА

у Гродзенскую абласную навуковую бібліятэку імя Я. Ф. Карскага (14.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

29 снежня — на імпрэзу «Квітней, Беларусь!», прысвечаную стагоддзю стварэння БССР, якую ладзіць Чавускі райкам БРСМ, з удзелам Міколы Салаўцова ў раённы гісторыка-краязнаўчы музей (10.00).

з узнагародай!

На авансцэне

не абмініце

Як сустрэнеш — так і правядзеш

Ёсць такая прымаўка. Адсюль і традыцыя ў навагоднюю ноч ладзіць багаты стол з мноствам складаных і дарагіх страў. Мы ж прапануем варыянты, альтэрнатыўныя «ціхаму сямейнаму святу», і запрашаем распачаць іншую традыцыю — сустрэць Новы год у новай кампаніі, а ў святочную ноч абавязкова выйсці з зоны камфорту і распачаць год з выкліку самому сабе. І гэты выклік можа быць розны.

ТАНЦАВАЛЬНЫ

Што? Вось ужо чацвёрты раз у сталіцы адбудзецца навагодняя ноч танцаў. Тут па завядзёнцы збяруцца аматары паспяваць і патанцаваць у добрай кампаніі сяброў і аднадумцаў. Гэта ж тыя самыя традыцыйныя вярчоркі, але ў фармаце гарадской клубнай вечарыні! Будзьце гатовыя танчыць усю ноч: з 22.00 да 6 раніцы. Летась удзельнікі вечарыны, кіруючыся дэвізам «Набітыя навагоднія шышкі не баляць!», станцавалі больш як 60 танцаў. І гэта яшчэ не мяжа! Не ўмеце столькі? Не ўмеце? Хутка навучыцеся: гапак, полька, вальсы — фактычна частка генетычнай памяці беларусаў.

Пажадана мець зменны абутак, унёсак у выглядзе стравы ці пітва для агульнага стала і — абавязкова — выдатны настрой. Таксама па традыцыі на вечарыне будзе працаваць ананімны Дзед Мароз, праз якога можна перадаць падаруначак сябру. Дарэчы, на свята можна завітаць і з дзецьмі. Для малых будзе абсталяваны адмысловы пакойчык для гульні і адпачынку.

Дзе? Студыя DanceFly (вуліца М. Багдановіча, 142).

Калі? З 22.00 31 снежня да 6.00 1 студзеня.

СПАРТЫЎНЫ

Што? Клуб аматараў бегу запрашае сустрэць Новы год літаральна на бягу. Удзельнікам свята прапануюць у святочную ноч пераадолець дыстанцыю ў 8,5 км. Распачнецца забег каля цэнтральнага ўвахода ў Палац спорту, скончыцца непадалёк — каля навагодняй ёлкі, устаноўленай на пляцоўцы Палаца.

Дзе? Цэнтральны ўваход Палаца спорту.

Калі? З 23.30 31 снежня да 00.30 1 студзеня.

МАСАВЫ

Што? Існуе прыкмета, што тых, хто сустракае Новы год на свежым паветры, чакаюць вялікія змены і сюрпрызы. Натуральна, змены да лепшага. Таму досыць распаўсюджаная завядзёнка ў навагоднюю ноч выходзіць на галоўную плошчу горада і літаральна раствараецца ў натоўпе вясельных незнаёмцаў і далучаецца да агульнага святкавання. Ці працуе прыкмета? Невядома, але варта хаця б раз паспрабаваць. Праграма «3 Новым годам, сталіца!» абяцае быць яскравай і запамінальнай, аздобленай святочным феерверк-шоу.

Дзе? Галоўная навагодняя пляцоўка Мінска размесціцца каля Палаца спорту.

Калі? З 23.00 31 снежня да 04.00 1 студзеня.

Мікалай Пінігін атрымлівае Нацыянальную тэатральную прэмію за спектакль «Рэвізор».

Ігара Казакова — найлепшы спектакль для дзяцей і юнацтва.

Але лялечны тэатр мае да таго ж сваю намінацыю. Журы ў гэтай секцыі ўразіла неверагоднай прынцыповасцю і прызнаннем: у гэтым кірунку шмат што мяняецца, і традыцыйныя падыходы на вызначэнне лепшых некарэктныя. Як вызначыць найлепшага выканаўцу ролі, калі аднаго персанажа часам «ажыўляе» цэлая каманда і наадварот: усе лялечныя ролі ў спектаклі можа весці адзін артыст? Таму найлепшых выканаўцаў тут не назвалі наогул. Але адзначылі пастаноўкі, якія пакінулі моцнае ўражанне. Напрыклад, у спектаклі «Новая зямля» Брэсцкага тэатра лялек адзначылі сцэнаграфію Таццяны Нерсісян. За найлепшую рэжысуру ў лялечным тэатры прэмію атрымаў Юра Дзівакоў за працу над спектаклем «Пліх і Плюх» Гомельскага дзяржаўнага тэатра лялек. Але найлепшае ў ляльках — тое, што створана для дарослых.

«Сёстры Граі» Мінскага абласнога тэатра лялек «Батлейка» (г. Маладзечна) у пастаноўцы Яўгена Карняга назвалі найлепшым спектаклем у тэатры лялек. Пастаноўка гэтага ж рэжысёра адзначана і ў драматычным тэатры.

«Бетон», які Я. Карняг паставіў у Рэспубліканскім тэатры беларускай драматургіі, прызнаны найлепшым эксперыментальным спектаклем па выніках конкурсу.

Спектакль **«Кропкі на часовай восі»** паводле Дзмітрыя Гагаслаўскага **Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі імя Дуніна-Марцінкевіча** (Бабруйск) адзначаны Нацыянальнай тэатральнай прэміяй за найлепшую пастаноўку паводле твора беларускага аўтара. Рэжысёр — Таццяна Траяновіч, кіраўнік Цэнтра эксперыментальнай рэжысуры Беларускай

дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Менавіта ў гэтым спектаклі журы разгледзела «найлепшую працу сцэнографа ў тэатры драмы»: узнагароду атрымала Валянціна Праўдзіна.

«Метад» рэжысёра Віталія Краўчанкі **Гомельскага гарадскога маладзёжнага тэатра** прызнаны найлепшым спектаклем тэатра драмы малой формы.

Выканаўцай найлепшай жаночай ролі ў спектаклі тэатра драмы назвалі Юліяну Міхневіч (у спектаклі «Опіум» Цэнтра візуальных і выканальніцкіх мастацтваў «АРТ Карпарэйшн»). Актрыса апярэдзіла Святлану Анікей, якая была намінаваная адразу за выкананне 8 жаночых роляў у спектаклі купалаўцаў «Радзіва Прудок».

«Рэвізор» Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы — найлепшы драматычны спектакль, а Мікалай Пінігін за гэтую пастаноўку стаў пераможцам у намінацыі «Найлепшая праца рэжысёра ў тэатры драмы». Адзначаны і плён народнага артыста Беларусі Віктара Манаева як найлепшага выканаўцы мужчынскай ролі (Гараднічага).

За ўнёсак у развіццё тэатральнага мастацтва Беларусі адзначаны **дырэктар Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра Андрэй Новікаў**.

Прызям «Натхненне» Беларускага саюза тэатральных дзеячаў узнагародзілі Лідзію Манакову, прафесара Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў.

За мецэнацкую дзейнасць адзначаны «Банк БелВЭБ», узнагароду атрымаў намеснік старшыні праўлення банка Анатоля Барысевіч.

Падрабязней вынікі конкурсу «Нацыянальная тэатральная прэмія» мы разгледзім у наступных нумарах.

Ларыса ЦІМОШЫК

базе Інстытута беларускай культуры.

1 студзеня 85-гадовы юбілей адзначае Людміла Цімафеева, заслужаная артыстка БССР.

1 студзеня 80 гадоў спаўняецца Васілю Сердзюкову, спеваку, заслужанаму артысту Рэспублікі Беларусь.

1 студзеня 75-годдзе святкуе Васіль Кавальчук, спявак, заслужаны і народны артыст Рэспублікі Беларусь.

1 студзеня 60 гадоў адзначае Мікалай Андруковіч, мастак.

2 студзеня 75 гадоў святкуе Іван Капыловіч, празаік.

2 студзеня 75-годдзе адзначае Уладзімір Напрэенка, акварэліст.

2 студзеня — 70 гадоў з дня нараджэння Мікалая Макарава (1949—2012), рэжысёра, збіральніка беларускага тэатральнага фальклору, сцэнарыста.

2 студзеня 70-гадовы юбілей святкуе Валянціна Маслава, мовазнаўца.

3 студзеня — 90 гадоў з дня нараджэння Тамары Бастун (1929—1999), дыктара радыё і тэлебачання, заслужанага дзеяча культуры Рэспублікі Беларусь.

3 студзеня — 75 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Раманюка (1944—1997), мастацтвазнаўца, этнографа, мастака.

3 студзеня 70 гадоў спаўняецца Анатолю Шкілёнку, акцёру, рэжысёру.

4 студзеня — 150 гадоў з дня нараджэння Ядвігіна Ш. (сапр. Антон Лявіцкі) (1869—1922), празаіка, аднаго з пачынальнікаў беларускай прозы, публіцыста, драматурга, паэта, фельетаніста.

4 студзеня — 90 гадоў з дня нараджэння Івана Сяркова (1929—1998), празаіка.

4 студзеня 60-годдзе святкуе Мікола Шабовіч, паэт.

4 студзеня 50 гадоў адзначае Анатоля Бензюрук, пісьменнік, крэатываўца.

Пяты па ліку рэспубліканскі конкурс «Нацыянальная тэатральная прэмія» набыў намінацыі, якія адкрываюць магчымасці вылучыць новыя павевы ў тэатральным руху, у тым ліку і жаданне тэатра быць пляцоўкай для дыялогу па тэмах, што хвалююць сёння. Наколькі вынікі адлюстроўваюць гэтыя імкненні, будуць разважаць гледачы розных рэгіёнаў, якія захочуць пазнаёміцца з найлепшымі спектаклямі Беларусі: сярод тэатраў, якія атрымалі ўзнагароды Нацыянальнай тэатральнай прэміі ў розных намінацыях, пастаноўкі не толькі з Мінска, але і з Гомеля, Магілёва, Бабруйска, Маладзечна, Брэста...

Сапраўды, тэатральная прэмія — гэта магчымасць стымуляваць творчы працэс. Паводле журы (у кожнай з секцый быў свой склад прафесіяналаў), у якасці найлепшых вызначаны наступныя пастаноўкі:

«Багема» Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра Беларусі — найлепшы оперны спектакль Беларусі. За выкананне партыі Марсэля ў гэтай оперы ўзнагароджаны спявак Уладзімір Громаў (найлепшая мужчынская роля ў музычным тэатры).

Аднак за сцэнаграфію адзначана іншая пастаноўка Вялікага і мастак-пастаноўшчык Аляксандр Касцючэнка (за працу над операй «Тоска»). Сярод лаўрэатаў Нацыянальнай тэатральнай прэміі таксама балерына Грына Яромкіна як выканаўца найлепшай жаночай ролі ў музычным спектаклі (у балеце «Каханне і смерць» і Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі). Але...

«Вішнёвы сад» Беларускага дзяржаўнага музычнага тэатра стаў найлепшай балетнай пастаноўкай, адзначана і праца ў ім маладога балетмайстра Сяргея Мікеля як найлепшага пастаноўшчыка музычнага спектакля.

«Недалёка ад нормы» тэатра «Тэрыторыя мюзікла» звярнуў на сябе ўвагу журы: незвычайны для нас мюзікл у пастаноўцы Настассі Грыненкі адзначылі як «найлепшы спектакль у жанры аперэты, музычнай камедыі, мюзікла».

«Калядная гісторыя» Беларускага дзяржаўнага тэатра лялек у пастаноўцы

80 гадоў таму (1938) створаны Беларуска-саюз мастакоў.

29 снежня — 105 гадоў з дня нараджэння Зінаіды Васільвай (1913—1999), беларускай і расійскай балерыны, педагога, народнай артысткі БССР.

29 снежня — 80 гадоў з дня нараджэння Генадзя Лебедзева (1938—1999), мастацтвазнаўца.

29 снежня 75-годдзе адзначае Фёдар Ладуцька, мастак-афарміцель.

31 снежня — 105 гадоў з дня нараджэння Зоі Малчанавай (1913—1970), расійскай і беларускай актрысы, заслужанай артысткі БССР.

1 студзеня — 110 гадоў з дня нараджэння Сцяпана Андруховіча (1909—1989), майстра.

1 студзеня — 95 гадоў з дня нараджэння Юрыя Уласава (1924—1976), заслужанага артыста БССР.

1 студзеня — 90 гадоў з дня адкрыцця Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі на

ЁСЦЬ

ТАКІ НАРОД!..

абвясчэнню Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусі.

...Сказаць, што ў стварэнне Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі быў закладзены толькі савецкі змест, няправільна. Каб не беларускі дзеячы, якія на савецкім грунце рабілі сваю, нацыянальную, працу, то БССР як дзяржава не адбылася б і здарыўся б велізарны прывал у развіцці беларускай дзяржаўнасці. Яны працавалі ў тых умовах і павінны былі ўлічваць і настрой насельніцтва, і ўладу бальшавікоў — і такім чынам спалучаць беларускія нацыянальныя лозунгі з пазіцыяй і лозунгамі, якія былі характэрныя для савецкай улады».

Сяргей ТРАЦЦЯК, загадчык аддзела найноўшай гісторыі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт: «...Трэба зірнуць на геапалітычныя абставіны, у якіх стваралася Сацыялістычная Савецкая Рэспубліка Беларусі і ў якіх яна ў рэшце рэшт паўстала. Па-першае, не будзе перабольшваннем сказаць, што на прыняцце рашэння аб стварэнні рэспублікі геапалітычны фактар паўплываў вельмі моцна. Таму што практычна ўсе сілы нацыянал-камуністычнага лагера, якія выступалі за стварэнне нашай дзяржаўнасці, не ставілі на парадку дня пытанне яе незалежнасці ад савецкай краіны і Расіі. Размова вялася ці пра аўтаномію, ці пра федэратыўны саюз. Менавіта на Першым з'ездзе Саветаў, які павінен быў прымаць Канстытуцыю, прынялі рашэнне ўступіць у перагаворы з РСФСР аб заключэнні дамовы не толькі расійска-беларускага федэратыўнага саюза, але і каб да гэтага саюза падключыліся і іншыя рэспублікі. Па-другое, тая рэспубліка, якую варта было стварыць на думку Масквы, павінна была быць як мага далей на Заход і як мага меней на Усход... Буферная рэспубліка, тэрыторыя якой можна было б ахвяраваць у выпадку нешчаслівага для савецкай Расіі развіцця падзей на заходнім напрамку. Іншая справа, што пазіцыя Мяснікова была іншая. Ён настаяў і правёў праз рашэнне Першага з'езда Камуністычнай партыі (бальшавікоў) Беларусі свой погляд на тое, як павінны прайсці межы будучай рэспублікі. Па сутнасці, менавіта вялікая ССРБ першага абвясчэння — гэта рэспубліка Мяснікова. Іншая справа, што гэтакім дзяржаўнаму ўтварэнню не было адпушчана часу, бо зноў геапалітычны падзеі рэзка склаліся не на карысць улады і савецкай Расіі, пачалася вайна з Польшчай. У Маскве прынялі рашэнне аб тым, каб абрэзаць савецкую Беларусь, — нельга, каб мяжа буфернай краіны праходзіла недалёка ад Масквы, а таксама аб'яднаць савецкую Беларусь з савецкай Літвой. Маўляў, дзве савецкія рэспублікі, злучаныя ў адну, змогуць даць належны адпор польскаму ўварванню. Аднак атрымалася іначэй. Выйшла так, што ў гэтым утварэнні фактычна не засталася нічога беларускага. Іронія лёсу ў тым, што ЛітБел абдымала сваімі межамі тую тэрыторыю, якія ўваходзілі ў склад Вялікага Княства Літоўскага пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай — праўда, гэты факт не ўспомнілі...»

Беларуская савецкая рэспубліка ўзору 1920 года, створаная 31 ліпеня 1920-га, — гэта тая рэспубліка, якая больш адпавядала першапачатковай задуме камуністаў. Гэта рэспубліка, якая аб'ядноўвала толькі цэнтральную і часткова заходнюю Беларусь (тэрыторыю, што не адышлі да Літвы) — землі, што былі як мага больш на захад і як мага менш на ўсход. Гэтай тэрыторыяй падчас Рызжскіх дамоў і ахвяравалі: палова краіны засталася за Польшчай. У выніку мірнае існаванне рэспубліка пачала на квольным агрызку колішняй Беларусі з насельніцтвам у 1,5 мільёна чалавек.

У савецкай Расіі жыло ў два разы больш беларусаў, чым у ССРБ. Але далей пачаў працаваць фактар так званай самападпіткі: ёсць беларуская рэспубліка, і яна павінна ўключаць усе беларускія землі. Хоць ва ўрадзе і партыйным кіраўніцтве прысутнічалі людзі розных поглядаў, усе яны былі аб'ектыўна зацікаўлены, каб рэспубліка жыла. Інакш навошта казалі ўсяму свету, што ёсць такі народ — беларусы, які

абудзіўся да гістарычнага жыцця? Той факт, што рэвалюцыі і магчымая вайна з Польшчай вернуць заходнія землі Беларусі, ніколі не здымаўся з парадку дня. Але ж пытанне аб усходніх тэрыторыях таксама трэба было вырашаць. Цікава прасачыць, як яно было вырашана на нашу карысць у склад Беларусі па вялікім рахунку адыхлі ўсе тая тэрыторыя, якія лічылі сябе беларускімі, дзе само мясцовае насельніцтва было згодна з тым, што ім трэба жыць у Беларусі. На ўсходзе аднавілася тая мяжа, якая існавала паміж Расіяй і Вялікім Княствам Літоўскім, пачынаючы з 1667 года і да першага падзелу Рэчы Паспалітай. Праўда, на гэта ніхто не звярнуў увагі як на цікавы гістарычны факт.

...Чаго больш было ў стварэнні БССР: любецкага ці нацыянальнага? Я бачу, што ў любой дзяржаве, калі яна з'яўляецца і пэўны час існуе, паўстае пытанне аб яе нацыянальнай прыродзе, фарміруецца нацыя. Прычым гэта нацыя можа фарміравацца явачным шляхам, супраць афіцыйнай пазіцыі тых, хто гэтай дзяржавай кіруе, і тых сіл, якія апякуюць гэту дзяржаву на міжнародным узроўні...

У Беларусі ў 1920-я гады адбылася такая сітуацыя. Мэтанакіраваная палітыка беларусізацыі наклалася на аб'ектыўны працэс фарміравання і афармлення нацыі, новай дзяржавы. Урэшце ўсе тая пературбацыі, якія адбываліся ў 1920—1930 гады, гэты працэс не перакрэслілі, бо не маглі. Калі ёсць дзяржава, то павінна быць і нацыя са сваім нацыянальным інтарэсам».

Алена ТРУБЧЫК, навуковы супрацоўнік аддзела ваеннай гісторыі Беларусі Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук: «Так атрымліваецца ў гісторыі, што самыя важныя працэсы ў тым ліку дзяржаўнага, актыўнага ў экстрэмальных умовах. Перыяд польска-савецкай вайны быў непрацягла. Аднак ён стаў важным этапам на шляху да станаўлення нашай дзяржаўнасці. Беларуская тэрыторыя мела нявызначаны геапалітычны статус. Тады прэтэнзіі на яе мелі дзве маладыя незалежныя дзяржавы, якія выйшлі на міжнародную арэну. Кожная з іх лічыла, што мае права на беларускія землі. Міжнародная супольнасць у той час пільна сачыла, што робіцца ў Польшчы і што робіцца ў савецкай краіне. Або два ўрады разважалі пра тое, ці гатовы беларускі ўрад да дзяржаўнага вяртання?.. Аднак існаванне Беларускай Народнай Рэспублікі дэманстравала, што сярод беларусаў ёсць сілы, якія актыўна імкнуцца да стварэння дзяржаўнасці. Гэта не магло не паўплываць на тое, што працэс актывізаваўся на савецкай аснове. Аднак палітычная сітуацыя складвалася вельмі неспрыяльна. Бо яшчэ не выйшлі немцы з гэтай тэрыторыі, а ўжо яўнасцю і рэальнасцю рабілася напаўненне з боку Польшчы.

Наколькі такія дзяржаўныя ўтварэнні, як БНР ці ССРБ, адпавядалі інтарэсам беларусаў? Відавочна, што ўрады ССРБ і ЛітБел не маглі весці незалежную ад Масквы палітыку. У сваю чаргу Рада БНР падпісвала ўказы, дэкрэты, але ажыццявіць іх яна не мела сваіх сіл. Беларускі рух быў расколаны і раз'яднаны, ён не быў маналітнай з'явай. Беларуская нацыянальная эліта была разрозненая, аднак не лічыцца з ёй было немагчыма. Да таго ж міжнародная супольнасць сачыла за ўсім, што адбываецца. Таму на фоне міжнароднага канфлікту разгарнулася ідэалагічная, палітычная барацьба за беларусаў.

У сувязі з усталяваннем савецкай улады ў снежні 1918 года ўрад Луцкевіча пакінуў Мінск і пераехаў у Вільню, затым у Гродна. У Мінску засталася другая частка беларускіх дзеячаў, якія разлічвалі з дапамогай бальшавікоў вырашаць дзяржаўныя пытанні, перш за ўсё справу развіцця беларускіх школ. Яўна ні адна з плыняў нацыянальнага руху не гаварыла пра дзяржаву. Яны выстаўлялі патрабаванні беларускай адукацыі, культуры, разумеючы, што ў тых абставінах больш атрымаць вельмі складана.

Трэба было ўмацаваць нацыянальную эліту, погляд народа перш за ўсё і на гэтай аснове ствараць дзяржаўнасць...»

Ніна ШЧАРБАЧЭВІЧ

Мікола МЯТЛІЦКІ

***

Год васямнаціцаты, ты —
Стагоддзя юнацкі пагляда.
На хвіліну-другую
Азірніся назад:
Там стагоддзя дваццатага
Гэткі ж год,
Белазубы юнак —
Ён сцягае крывёй,
Ён у шнарах ваенных пазнак,
Ён глядзіць вінавата праз час,
Што магіламі стаў,
Сеча там — брат на брата
Руку з шабляй падняў.
У задушняй трывозе
Ён дзейсніць крывава паход
«Па ваеннай дарозе,
Малады васямнаціцаты год».

Ты, юнак шпарканогі,
Год стагоддзя, што ўчора
прышло,

З чалавечай дарогі
Снегавеямі вымеці зло.

Грае неба палоска
Пламеннем усходняй зары —
То далёкі твой цёзка
Паліць памяці вечнай кастры.

Дарога да спаленай вёскі

Ледзь кметная на доле
лугавіны,
Прыціснутая шчыльна
да зямлі.
Дзве чорныя віднеюць каляіны,
Расцёгшыся, нібыта дзве
пятлі.

Прастуючы да спаленае вёскі,
Нямая, як маркота-цішыня,
Ляжыць яна і ловіць адалоскі
Далёкага абвугленага дня.

Равуць маторы — грозны гул
напяты,
Аўчарак несупынны люты брэх
І полымем ахопленыя хаты,
Жмуты саломы падаюць
са стрэх.

На каляінах — ні слядка
жывога,
Ніхто не змог ад смерці уцячы.
Ступіў і чую: дыхае дарога,
Гатовая падзівы прапяхчы.

***

Як памяняўся за стагоддзі
свет —
Ад каменя сякеры да ракет.

І чалавецтвам адалелы
шлях —
Прагрэсу ўзлёт і крыл яго
размах.

І ён спаўна за вёрстамі гадоў
Нас адарыць адкрыццямі
гатоў,

Зямныя далягяды азарыць,
Такіх нязнаных цудаў
натварыць...

Адно каб мы, насельнікі зямлі,
Не злёгшы ў войнах,
Іх прыняць змаглі.

Адам Міцкевіч. Малюнак Эжэна Дэлакруа.

Ёсць яшчэ ў нас даследчыкі і проста аматары літаратуры, якія займаюцца несамавітым пытаннем (а беларусы любяць траціць час на несамавітыя пытанні): з'яўляецца альбо не Адам Міцкевіч беларускім пісьменнікам?

Пытанне дастаткова бэссэнсоўнае і, нават сказаў бы, небяспечнае. Бо нават пра Францішка Багушэвіча (пры ўсёй вонкавай праграмай адназначнасці прадмоў да зборнікаў «Дудка беларуская» і «Смык беларускі») ёсць меркаванні яго сучаснікаў, што «баламуціў» ён сялян нацыянальнымі тэзамі выключна дзеля таго, каб яны не падпалі пад уплыў Расіі, а сам жа «адкавак беларускай мовы» адкрываў польскія школы.

Таму калі не ўсё адназначна вырашана з Багушэвічам, то як жа можна быць упэўненымі адносна прыналежнасці аўтара «Гражыны» і «Дзядоў»?

Так, Міцкевіч спагадна выказваўся пра беларускую мову, але ж складаў свае шэдэўральныя вершы і паэмы выключна па-польску.

Ніколі не быў у Варшаве і ў аснове сваёй натхняўся энергетыкай земляў Наваградка, але ж марыў пра незалежнасць менавіта Польшчы.

Пісаў для польскіх чытачоў, а не для беларускамоўнай публікі (у дадзеным выпадку сялян, для якіх пазней будуча адраваць свае хрэстаматычныя палланні Кастусь Каліноўскі, а пасля і згаданы ўжо Францішак Багушэвіч).

Хіба можна называць Адама Міцкевіча беларускім паэтам толькі па той прычыне, што геаграфія твораў і сюжэтныя лініі ў яго былі мясцовыя? Але нават і тут знаходзім пэўныя прычынныя крытыкаў, якія, нягледзячы на «беларускі» фон, падкрэслівалі польскасць яго твораў: «В подражании Шиллеру и Бюргеру он в своих произведениях нередко обращался к легендарному прошлому Литвы, впрочем фальсифируя это прошлое. Литовския и белорусския народныя предания не годились для произведений Мицкевича, отдавшего польской идее...» (Л. Волков. Адам Мицкевич. К открытию памятника Мицкевичу в Варшаве. // Русский вестник. 1898, № 12).

Вядома, калі б ён быў сучаснікам Вацлава Іваноўскага, братоў Луцкевічаў, Алаізы Пашкевіч, то, магчыма, і адчуў бы сябе праўдзвым беларусам і «беларуская ідэя» для яго магла б стаць родная, але ж у першай палове XIX стагоддзя, у часы Байрана, Пушкіна і Мэры Шэлі, падобныя адчуванні былі немагчымыя.

У той жа час менавіта Адам Міцкевіч, а не які іншы польскі пісьменнік, аказаў велізарны ўплыў на беларускую літаратуру першай паловы XX стагоддзя.

Без яго творчасці ўвогуле цяжка ўявіць, як бы развівалася наша прыгожае пісьменства.

Вастрыню, містыку, дзёрзкую непакорнасць, свабоднае пераасэнсаванне старадаўніх легенд, за якімі хаваецца крытыка сучаснасці, пераняў ад яго Янка Купала. Гэта асабліва выразна бачна ў «Магіле лва», «Бандароўне», «Сне на кургане», вершах, складзеных падчас Першай светнай вайны.

Янка Купала — гэты пясняр болю, гвалту, вераломнай здрады, самагубстваў, жорсткіх забойстваў і ўсеагульнага вар'яцтва, паэт, для якога розніцы паміж рэальнасцю і пеклам не было ніякай, — натхняўся менавіта падобным інфернальна-фантастычным бокам вершаў і паэм Міцкевіча. Боль Міцкевіча за палякаў, якія загубілі сваю незалежнасць, тосны такому ж фізіялагічна моташнаму

Рыцары Міцкевіча,

або Як перамагчы Мефістофеля?

болю Янкі Купалы за сваіх абыяка-несвабодных суайчыннікаў.

Эмацыянальна больш устойлівы Якуб Колас, якому былі далёкія паталагічныя празмернасці Янкі Купалы, натхняўся ў Адама Міцкевіча, безумоўна, іншым.

Якубу Коласу была блізкая светлая іронія польскага геналя.

Яму вельмі імпанавала тое, што, ствараючы вялікія паэмы, Міцкевіч насычае іх безупынным дзеяннем, напаўняе гумарам, ад чаго падобныя творы становяцца лёгкімі, амаль бязважкімі, як музыка Моцарта.

Падобнай лёгкасці Якуб Колас і вучыўся ў Адама Міцкевіча.

«Новая зямля» напоўнена манументальна-іранічнай напеўнасцю, праз якую, бы праз нейкі таемны партал, можна ўцячы з прыкрага зняволення рэчаіснасці ў іншы выдуманна-фантастычны свет ідэалізавана-прывіднай, як сон, роднай мінуўшчыны.

Сядзячы ў Парыжы, пасвараны з Папам Рымскім, расчараваны ў выніках паўстання 1830—1831 гг., самотны і адзінокі Адам Міцкевіч, каб канчаткова не патануць у смутнаглядстве, стварае ці не самы яркі, паводле сваёй фантазіяльнай нязмушанасці, твор «Пан Тадэвуш», дзе яго радзіма з яе пушчамі, паляваннямі, пацешнымі шляхцічамі і цудоўнымі дамамі, прыгожымі раманамі і марамі аб гераічных паўстаннях паказана чароўным раем, поўным сонечнай цеплыні і радасці.

Падобнае ж уражанне ўзнікае і ад «Новай зямлі», створанай Якубам Коласам у царскай турме, калі ад яго адварнуліся сябры і каханая, а ў паэта быў выбар: ці засліцца ў пятлі, ці змагацца з нягодамі рэчаіснасці, ствараючы светлую фантазію роднага краю, чыя жыццярэчаснасць павінна перамагчы пануючую турэмную нязменнасць рэальнасці.

Як і для Міцкевіча, так і для Якуба Коласа шматлікія апісанні прыроды мелі падкрэслена тэрапеўтычнае значэнне. Па жыцці яны шмат у чым сумняваліся, але захоўвалі нязменную ўпэўненасць у той проста ісціне, што людзі здраджаць, а прырода — не.

Многія вершы і паэмы Максіма Танка 30-х гадоў, паводле сваёй падкрэсленай баладнасці, сацыяльнай вастрыні, непрыкрытай нязгоды з тагачаснымі палітычнымі рэаліямі, яркай драматургічнай тэатралізацыяй, нечаканымі эпітэтамі, гэтаксамі пераклікаюцца з творами Адама Міцкевіча.

Абодва паэты дастаткова абвострана рэагавалі на тыя ці іншыя палітычныя і сацыяльныя з'явы, маўчаць не ўмелі (нават калі і трэба было), складалі правакацыйныя эпіграмы, гумарыстычна-парадычныя опусы, за якія пасля маглі цягнуць і розныя непрыемнасці.

Адам Міцкевіч не толькі натхняў, захапляў, эстэтычна ўзбагачаў беларускіх класікаў.

Ён іх творча ратаваў.

Калі нашы паэты браліся яго перакладаць, дык мелі магчымасць у сапраўды палітычна цяжкія часы дастаткова смела выказвацца аб той рэчаіснасці, у якой вымушаны былі існаваць.

Як вядома, у 1930-я гг. было толькі дзве магчымасці, каб хоць неяк творча захавацца. Першая — гэта сысці ў дзіцячую літаратуру (як гэта зрабіў Тодар Кляшторны), другая — схавалася ў перакладах, што акуралі і здзейсніла пераважна большасць ацалелых пісьменнікаў.

Да 85-годдзя з дня смерці Адама Міцкевіча на старонках «Польмя рэвалюцыі» (1940, № 11) з'явілася вельмі цікавая падборка твораў польскага паэта.

Перакладчыкамі выступілі Янка Купала, Якуб Колас, Максім Танк, Валянцін Таўлай, Міхась Клімковіч, Канстанцін Цітоў. Аўтарам вельмі цікавага артыкула пра творчасць Міцкевіча быў Пятро Глебка.

Якія ж вершы, балады і ўрыўкі з паэм былі выбраны для публікацыі?

Падборка была вельмі нечаканая.

Адкрываецца ўсё іранічна-містычнай баладай «Пані Твардоўская», якую Янка Купала пералажыў на беларускую мову яшчэ на пачатку 1910-х гг.

Да вясёлага, творчага пана Твардоўскага, які ўмее здзіўляць сваіх сяброў нечаканымі імправізаванымі фокусамі і чарамі (памытаем, што сам Міцкевіч любіў пацяшаць публіку дзівоснымі імправізацыямі), з'яўляецца Мефістофель, каб забраць героя ў пекла.

Сітуацыя, здаецца, безвыходная.

Д'ябал не паддаецца ні на якія хітрыкі, не баіцца нават святой вады. Але пана Твардоўскага нечакана ратуе... уласная жонка: «Глян, вунь баба, як печ грудзі, / Гэта, чорце, мая жонка. /.../ Прысягні ты ёй каханне, / Паслухмянасць і пашану; / Зломіш хоць адно заданне, / Будзе ўмова скасавана. / Ловіць гэта чорт паўвухам, / А паўвокам сочыць самку. / Быццам бачыў, быццам слухаў, / І збліжаецца пад клямку. / А Твардоўскі пры ім суча, / Нібы выпусціць баіцка. / Скоры дзюркай чорт ад ключа / І дагэтуль скача гіцаль».

Міцкевіч, калі складаў гэту жартаўлівую баладу і выяўляў жанчыну такім грацэсна-брутальным чынам, паказаўшы яе істотай ад аднаго выгледу каторай сам Мефістофель напускае ў штаны, ратаваўся ад сваіх любоўных залежнасцяў, якія ламалі яму жыццё і прычынялі вялікія душэўныя непрыемнасці.

Але для Янкі Купалы істотным момантам у баладзе з'яўляецца менавіта нечаканы прыход Д'ябла (які тут успрымаецца яскравай метафарай пэўных органаў), што хоча «арыштаваць» вясёлага, бесклапотнага героя (замест метафарычнага пана Твардоўскага падстаўляецца сюды каго хочаце: Алеся Дудара, Тодара Кляшторнага, Міхася Чарота).

Янка Купала нездарма прапанаваў для «Польмя рэвалюцыі» менавіта гэту баладу.

Так, Мефістофель можа прыйсці ў любы момант, можа паспрабаваць зацягнуць цябе ў сваё пекла, але ж, аказваецца, і яго можна абдурыць, напалохаць, перамагчы!

Паэт, які захаваў унутраную творчую незалежнасць і свабоду, абавязкова перамога любіць Мефістофеля.

Дзякуючы Адаму Міцкевічу, схаваны ў прасторы перакладу яго быццам бы просенькай жартоўнай балады, Янка Купала змог выказаць вельмі важную, смелую і нечаканую для тагачаснага запалоханага грамадства думку: Любы д'ябал рана ці позна асуджаны на паразу, у той час як пясняра чакае перамога!

Імёны Валерыя Маракова, Юркі Лявоннага, Уладзіміра Хадыкі ды многіх іншых вяртаюцца з нябыту.

Адрасу ж пасля «Пані Твардоўскай» на старонках «Польмя рэвалюцыі» мы чытаем уступ да паэмы «Конрад Валенрод» у перакладзе таго ж Янкі Купалы.

Тэкст напоўнены трывожна-трагічным чаканнем немінучай бітвы, якая прынясе вялікае спусташэнне і гора нашаму народу. Пакуль жа перад намі своеасаблівае зацішша перад страшнай бурай, якое, паводле перакладчыка, нагадвае час «Берыёўскай адлігі», што ў любую секунду можа абрынуцца новым вадаспадам рэпрэсій.

Міхась Клімковіч з таго ж «Конрада Валенрода» прапануе для беларускага савецкага чытача баладу «Альпурга».

Чаму менавіта яе?

А таму што ў ёй расказваецца пра тое, як мужны арабскі воін пранікае да захопнікоў іспанцаў і, ахвяруючы сваім жыццём, заражае іх усіх чумой.

Чаму першы старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, г. зв. «чыноўнік ад літаратуры» Міхась Клімковіч выбраў менавіта гэты ўрывац?

Чаму ўвогуле з усёй багатай спадчыны Адама Міцкевіча ў «Польмя рэвалюцыі» двойчы друкуюцца ўрыўкі менавіта з «Конрада Валенрода»?

Адказ знойдзем у артыкуле Пятра Глебкі, надрукаваным у тым жа часопісе: «Ідэя паэмы выклікала гарачыя спрэчкі. У чым жа сутнасць і ідэя паэмы? Конрад Валенрод, галоўны герой, быў калісьці літвінам. У маленстве, у час нападу крыжакоў на Літву, ён быў узяты ў палон. Там яго ахрысцілі і далі імя Вальтэр Альфа. У замку, у якім ён выхоўваўся, знаходзіўся стары літоўскі вайдэлот (народны пясняр). Ён абудзіў у Вальтэра пачуццё любасці да прыгнечанай Літвы, і Альфа ў час бойкі паміж крыжакамі і літоўцамі пераходзіць да літоўцаў. Ён пасяляецца ў літоўскага князя Кейстута і жэніцца з яго дачкой Альдонай. Тым часам напады крыжакоў на Літву не спыняюцца. Страціўшы ўсюкую надзею адстаяць Літву сілаю зброі, Вальтэр Альфа пад імем Конрада Валенрода ўступае ў ордэн крыжакоў, дабіваецца там пасады магістра і сваёю здрадай прыводзіць ордэн да пагібелі, а сам канчае жыццё самагубствам. /.../ Учынак Валенрода ёсць для яго сурова і непазбежная неабходнасць» (Пятро Глебка. Адам Міцкевіч. // Польмя рэвалюцыі. 1940, № 11).

Беларускія пісьменнікі пачуваліся ў стане ў той час, бы той Конрад у стане ворагаў, крыжакоў, дзе нельга было сябе выдаць, але трэба было займаць пасады і чыны, дамагацца таго, каб да іх прыслухоўваліся, каб такім чынам, магчыма, спярша і не зусім заўважна і пакрысе, але «знутры» не даваць загінуць наша краіне.

Менавіта Міхась Клімковіч быў адзін з тых, хто спрыяў вызваленню Наталлі Арсенневай. Каб ён не займаў высокую пасаду, наўрад ці да яго прыслухоўваліся б.

Менавіта Пятро Глебка ратаваў тэкст «Віленскіх камунараў» Максіма Гарэцкага, а затым (разам з Петрусьм Броўкам) дамагаўся ў канцы 50-х вяртання з нябыту многіх беларускіх паэтаў.

Менавіта Максім Танк, калі займеў Сталінскую прэмію, змог дапамагчы і спрыяць зняволеным Пятру Бітэлю (яшчэ аднаму перакладчыку Адама Міцкевіча!) і Барысу Мікулічу.

Менавіта Янка Купала і Якуб Колас змагаліся (на жаль, няўдала) за тое, каб вызваліць легендарнага рэдактара «Нашай Нівы» Аляксандра Уласава.

Публікацыяй адпаведных твораў Адама Міцкевіча ў «Польмя рэвалюцыі» беларускія пісьменнікі яскрава акрэслілі сваю пазіцыю. Адам Міцкевіч, як бачым, натхняў іх не толькі ў плане творчасці, але і ў тым, як можна супрацьстаяць бытанню, у якім яны мусілі выжываць, як можна нават у самых неспрыяльных умовах ратаваць сваё.

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Наваград (гравюра 1863 г.)

ХТО НОСІЦЬ НЕБАСХІЛ

Хіба не цуд, што ў наш прагматычны век, калі рэй вядзе культ матэрыяльнага дабрабыту, людзі не забываюцца на паэзію: раз-пораз у моры выдавецкай прадукцыі з'яўляюцца сапраўдныя паэтычныя «перлінкі» — зборнікі вершаў, да якіх пасля прачытання хочацца вяртацца раз за разам... І гэта даказвае: нягледзячы на ўсе складанасці і супярэчлівасці сучаснага жыцця, не страчваецца галоўнае — павязь з першаасновай, нейкай глыбіннай чалавечай сутнасцю, што лучыць са Стваральнікам. Бог-дэміург стварыў чалавека на сваё падабенства, значыць, і чалавек — творца... Стварае цуды:

СУЗІРАННЯ

Адной з лепшых паэтычных кніг, што сёлета пабачылі свет, стаўся зборнік пункціраў Алеся Разанава «Такая і гэтакі: талакуе з маланкай дождж» («Мастацкая літаратура»). Сапраўднае дзіва: творы А. Разанава — найлепшы сродак пашырэння альбо змянення свядомасці. Варта разгарнуць кнігу і ўдумліва пачытаць яе ад пачатку да канца, і эфект — ашаламляльны! Нездарма паэта параўноўваюць з Праметэем альбо са сталкерам: як рудакоп, заглыбляючыся ў пароду і здабываючы кіркай нешта карыснае для людзей, ён паглыбляецца ў метафізічную прыроду рэчаў і даследуе яе. Чым глыбей, тым больш здабычы, тым шырэйшая прастора сэнсаў, асацыяцый, алюзій, тым большая ўнутраная свабода.

***

*У старажытным парку
раптоўна ўзяцелі
гурмой вароны;
нібы жывая істота,
у галінах вагаецца крык
і ўспуджае наваколле.*

***

*Лужына.
Захапіла
жоўты кляновы ліст
і зашклілася лёдам:
е й ны!..*

Каб так адчуваць, мала глядзець толькі ўнутр сябе ці ў прастору. Трэба бачыць адначасова ўсё і паўсюль. У якасці вачэй мусіць выступаць усё ментальнае паэтычнае цела...

АДДАНАСЦІ

...Хіба не цуд, што сланечнік можна выгадаваць і ўзімку? Прынамсі, сланечнік як кветку паэзіі, дзе ў кветаложы, як у сэнсавым полі, спеюць вершы-семкі? Менавіта зімовыя асацыяцыйныя выклікаў зборнік вершаў Міколы Маляўкі «Сланечнік» («Чатыры чвэрці»). Зіме, паводле крытыка Васіля Дранько-Майсюка, нададзена рамантычна-любоўнае гучанне, яна — як яскравая метафара незвычайнага кахання і вострай, нераспазнанай эратычнай эмоцыі, якую не можа перадаць ніводная іншая пара года.

Але не толькі каханне — тэматыка зборніка надзвычай шырокая: пад яго вокладкай сабраны вершы, санеты, баллады, паэма, прытчы і байкі. Тут і сардэчная шчырасць, і любасць да блізкага, роднага. Лірыка М. Маляўкі мае пранізлівае патрыятычнае гучанне і высокі пафас:

*Не ведаю, куды жыццё закіне,
ды Божа збаў памерці на чужыне.
Адна Радзіма — і адна любоў:
я нарадзіўся тут, і шчасце проста
вось так вяртацца, з кошыкам грыбоў,
у родны свет сучаснікаў і продкаў.*

БЯЗМЕЖЖА

...Цуд — само жыццё. Чуць і бачыць яго такім, якім яно ёсць, штодзённа рабіць для сябе хай невялікія, але нечаканыя адкрыцці. З моманту стварэння першых літаратурных шэдэўраў пра каханне, здаецца, сказана ўсё, што можна было сказаць. Але яно — вечнае і будзе існаваць, пакуль існаваць чалавецтва. Адпаведна, паэты напішучы яшчэ безліч паэм, санетаў і балад у гонар каханых. Баллады Уладзіміра Арлова з кнігі «Паручнік Пятровіч і прапаршчык Здань» нарадзіліся не на мяжы, а на бязмежжы жанраў. Бо асоба аўтара шматгранная: ён і паэт, і гісторык, і вандроўнік. А галоўнае — археолаг уласнай душы, як пазначана ў анатацыі да зборніка. Баллады, сабраныя пад яго вокладкай, не ўслаўляюць каханне як наймагутнейшую сілу, якая трымае сусвет, але яно, як жыццядайная крыніца, пульсуе ў радках, вобразах, метафарах паэта:

*патрэба кахаць дзіця маё
таксама як патрэба быць каханым
праява чалавечага эгаізму*

Як сіла-антыпод, якая, тым не менш, выступае ў якасці каталізатара для аднаго з самых моцных пачуццяў — кахання — смерць заўжды побач з ім. Эрас і Танатас... Гэтае спрадвечнае проціборства і немагчымасць існавання аднаго без другога... У Арлоў «спрашчае» смерць да шараговай побытавай з'явы:

*потым ён памёр
памёр у сваім фатэлі
ложак быў толькі крыху даўжэйшы
у тых часы спалі амаль седзячы
хацелі напалохаць смерць
маўляў я не сплю
нічога ў цябе спадарыня не атрымаецца
быццам смерць не ведае такіх хітрыкаў*

АСЭНСАВАННЯ

А цудоўнае плаванне паміж астравоў раскрытай душы — гэта пра жыццё. Менавіта такія асацыяцыйныя выклікае зборнік вершаў Ігара Пракаповіча «Астравы існасці», што нядаўна пабачыў свет у выдавецтве «Каўчэг». Аўтар атаясамляе ўласны космас з возерам, а самае істотнае ў жыцці — з выспамі. Іх чатыры, — столькі ў зборніку тэматычных раздзелаў. Лучыць іх любоў да жыцця і да зачараванай Айчыны, да філасофскага спазнання таямніц і сутнасці існавання:

*Зямля — быццам шар,
А стаіш — на краі:
Над табой і ў табе
Незямны акіян...*

Чалавек — цэлы сусвет, мікракосмас. З уласнымі планетамі, цэнтрамі прыцягнення, светлым і цёмным палюсамі. Ён існуе не сам па сабе, а ў судакрананні з іншымі сусветамі. У прасторы, шчыльна населенай ім. Таму і ёсць адзінота (інакш бы яна была нормай). Чалавек, калі прыйшоў у свет, вымушаны жыць у заўсёдным змаганні з ёю. А таксама з холадам, голадам, хваробамі... Але тым саладзейшыя рэдкія хвіліны ўсёпаглынальнага шчасця, імгненні ўсеабдымнай радасці, а самае вялікая эйфарыя — у чаканні і прадчуванні іх:

*У прасторы, дзе сцэлецца шлох травы,
Дзе, пульсуючы, сок ажыўляе кару,
Дзе з малітвай вяртанні ляцяць журавы,
Я запальваю ціхай надзеі зару.*

ВАНДРАВАННЯ

Адкрываць і спасцігаць цуды жыцця і таямніцы светабудовы не стамляецца і

Алесь Камоцкі. Менестрэль, вандроўнік, філосаф. У новым яго зборніку «Не як так» («Кнігазбор») па-ранейшаму галоўны вобраз дарогі. Лірычны герой як вечны падлетак. Ён не шукае назаўсёды цэльнасці, каханне і адносіны, у якіх было б добра... Для яго больш істотна заўжды ісці на святло недасяжнай зоркі, прывідны маяк; шукаць адказы на пытанні, якія не маюць адназначных адказаў у прыцыпе... І паўсюль — тонкая самаіронія, трапная назіральнасць, пачуццёвасць, але тут жа, побач, — халаднаватая рацыянальнасць:

*Культывавая мара складае гадзіны
з імгненняў пустых.
Зірнуўшы навокал, я трохі ікадую,
што побач не ты.*

Альбо:

*Складанасці абставінаў жыцця
Неспадзявана ўжо не засмучаюць...
Жывём не прадчуваннем адкрыцця,
А намаганнем выспацца начамі.*

Але, як бы ні было халодна і самотна, унутраны назіральнік, *alter-ego*, двайнік аўтара паднясе да вачэй скарынку празрыстага, як шкло, лёду і глянэ скрозь яе ў бяздонне неба. Сфакусаваўшыся, сонечны прамень запаліць у яго душы новыя сэнсы і пакажа новыя далягляды, дзе абавязкова адкрыюць сябе нязведаныя яшчэ дзівосы...

ВЯРТАННЯ

...У кожнага з нас ёсць мясціна, дзе мы пачалі спазнаваць цуды гэтага свету: вёска, мястэчка, маленькі ці вялікі горад. І куды б ні закінуў лёс, чалавек заўжды імкнецца ў той запаветны кут. Альбо хаця б вяртаецца ў думках. Стварае ў душы «прытулак», дзе ёсць вуліца, знаёмая з маленства, родныя веснічкі, панадворак, бэз і півоні ў кветніку... І «хаваецца» там ад усіх жыццёвых нягод, набіраецца сіл, ачуньвае для новых выпрабаванняў... На высокай ноце гучаць прызнанні ў любові ў новым выданні «Зямля

бацькоў, святая... Зборнік вершаў пра малую Радзіму» («Мастацкая літаратура»). «Тых, хто носіць небасхіл у сэрцы, / нельга ні уджаліць, ні забіць», — патрыятычны пафас Уладзіміра Караткевіча, аднаго з аўтараў зборніка, непаўторны: узнёсла-шчыры, эмацыянальны, лірычны... Паэты, чые вершы ўключаны ў выданне, геаграфічна прадстаўляюць усю Беларусь: Янка Сіпакоў, Навум Гальпяровіч, Віктар Шніп ды іншыя.

Любіць — значыць бескарысліва аддаваць сябе, трымаць адказнасць за тое, што любіш... Вялікі лёс складаецца з малых лёсаў гарадоў, мястэчак, вёсак. Зборнік вершаў пад прыгожай назвай «Зямля бацькоў, святая...» натхняе задумацца над тым, якой будзе наша зямля заўтра. Безумоўна, яна — цудоўная, але часам цуды — не толькі тое, што можна адкрыць альбо атрымаць як дарунак, але і тое, што можна і патрэбна зрабіць самому. У першую чаргу для саміх сябе, для тых, хто будзе пасля, для зямлі бацькоў...

СПАЗНАННЯ

Мінск як цуд. Шмат можна спрачацца з тымі, для каго беларускія гарады аднаго тыпу. Але нават у архітэктурна падобных мястэчках — свая гісторыя, свая непаўторная атмасфера, свае цуды і легенды. Што ўжо казаць пра адзін з найстаражытнейшых, найбуйнейшых цяпер горад Беларусі. Ці не цуд ён? «Мінск назаўжды. Гарадскія апавяданні» («Янушкевіч») — плён праекта «10+10». У той час, як чытача закідваюць энцыклапедычнымі кнігамі, такая па-мастацку ўвасобленая канцэпцыя гісторый пра Мінск выглядае вельмі выйгрышна. Твор цікавы нешараговаццю поглядаў на сталіцу: апавяданні і абразкі 10 аўтараў-пачаткоўцаў і 10 вядомых пісьменнікаў зацікавяць чытача любога пакалення. Аўтары стварылі такія незабыўныя (а дзесьці нават казачныя) сюжэты, што на Мінск нельга не паглядзець іншымі вачыма, бо ты ўжо ведаеш: у скверах, кавярнях, крамах можна сустрэць каго заўгодна. На вуліцы можна знайсці Вулічніка, які будзе цэлую ноч вадзіць па сталіцы, дзельчыцца цікавымі гісторыямі. У горадзе можна пазнаёміцца нават з лесунюю ці цмокам. Але творы не толькі забаўляльныя — ёсць сапраўды сур'ёзныя, як, напрыклад, апавяданне У. Садоўскага «На круці свае», у цэнтры якога — начны арышт органамі НКУС у 1930-я гг. Галоўны герой фатограф Міхал Пятроўскі не верагодным чынам пазбягае расстрэлу, мае магчымасць уратавацца, але чамусьці вяртаецца, каб дачакацца выканання прысуду. Настрой змяняецца з кожным творам.

СЛОВА

Гэта тое, што адлюстроўвае змену эпох перш за ўсё. Мы не заўжды прыкмячам яго каштоўнасць, але толькі валоданне ім у поўнай ступені дае нам пачуццё свабоды. Так склалася, што сапраўднаму — гучнаму, праўдзіваму, шчыраму — слову не заўсёды было месца ў гісторыі. І калі яно ў рэшце рэшт з'яўляецца, ці не цуд гэта? Тэме несвабоды слова прысвечаны «Нарысы гісторыі і цензуры ў БССР у дзвюх кнігах» пад агульнай назвай «Чырвоны аловак». Сёлета выйшла другая частка пра перыяд 1943—1991 гг. Галоўная каштоўнасць «Кнігі другой» — дакладная рэканструкцыя гісторыі існавання цензуры ў БССР. Аўтар пачынае разбор аб'ектаў цензурнай палітыкі з літаратуры, працягваючы аглядаць дзейнасць сродкаў масавай інфармацыі. Вядома, што літаратурная творчасць пад наглядом перажывала розныя перыяды, але адзначаецца, што горш за ўсё было ў першае пасляваеннае дзесяцігоддзе. Тут і агонія сталінскага рэжыму, і ганебныя ідэалагічныя кампаніі. Менавіта ў той перыяд з верша Максіма

У СЭРЦЫ...

Багдановіча «Цемень» выкінулі радкі: «Не глядзіць на мяне ясны выраз Хрыста». У 1945 г. цэнзура прымусіла Кандрата Крапіву перапрацоўваць яго арыгінальную камедыю «Мілы чалавек», імкнучыся звесці яе да ўзроўню тагачаснай параднай літаратуры. Пазней і Васіль Быкаў на сваім досведзе даведаўся, што такое ідэалогія «развітога сацыялізму», калі ў выданых былі забаронены нават згадкі пра аповесць «Мёртвым не баліць».

ЖЫЦЦЯ

Жыццё — сапраўдны цуд, тут ужо ніхто спрачацца не будзе. Хоць цуд даволі няпросты. Нават на працягу ўсяго знаёмства з нашай літаратурай міжволі напрошваецца выснова: беларусы пераадольваюць жыццё. Часам тыповы жыхар ідзе менавіта шляхам пераадолення, увогуле цудам існуючы. Зборнік «На парозе раю» («Чатыры чвэрці») Зінаіды Дудзюк — якраз пра гэта. У кнізе сем твораў: дзве аповесці («Рэванш» і «Вольны палёт»), дзве кінаповесці («На парозе раю» і «Жорсткая ініцыяцыя») і тры апавяданні («Жалезная логіка», «Ворагі народа», «Чапля»). Яснасць вобразаў і ўчынкаў персанажаў, якім можна шчыра суперажываць, — цяпер не такая частая з'ява. Але лёсы герояў адлюстраваны на фоне моцных грамадска-палітычных узрушэнняў розных часоў — пераломных падзей першай паловы XX ст. і канца 1980—1990-х гг., што не можа пакінуць абыякавым. Персанажы імкнуцца пераадолець як неспрыяльныя знешнія абставіны (а гэта частая выпрабаванні ў ваенны і палітваенны час, наданне кляйма «ворага народа», вымушанае беспрацоўе і безграшоўе, беспрытульнасць), так і сямейныя і асабістыя крызісы: развод, здрада, нешчаслівае каханне. Адметна, што большасць герояў кнігі — жанчыны: маладыя і сталага ўзросту, нават зусім юныя дзяўчаты. Магчыма, З. Дудзюк лягчэй распрацоўваць менавіта гэты тып персанажаў. Тым больш яны традыцыйна выклікаюць больш шчымлівых пачуццяў.

СМЕХУ

Нягледзячы на тое, што гумар цяпер паўсюль, мы перасталі ставіцца да яго наўпрост: без прэтэнзій, без крыўдаў. Часам абразіць можна нават лёгкай усмешкай. Вядома, усе розныя, ды што казаць: пачуццё гумару — сфера вельмі суб'ектыўная. «Нішто не выдае чалавек, як тое, з чаго ён смяецца», — некалі заўважыў Гётэ. Можа, таму з-за гэтай відавочнай адноснасці пачуцця гумару шчырага смеху ў нашым жыцці становіцца ўсё менш? І ці не цуд ён ужо? Не ўсе будуць аднолькава смяяцца, чытаючы зборнік апавяданняў «Матрошкі з малаткамі» («Чатыры чвэрці») Васіля Найдзіна. Як і ў кожнай кнізе, тут свае вартасці і недахопы. Вядома, вельмі цяжка падаць той ці іншы выпадак у выглядзе гісторыі з доўгімі апісаннямі, разважаннямі, роздумамі і высновамі, бо найпрасцей выказацца шляхам стварэння дыялогавых сітуацый, што мы звычайна сустракаем у анекдотах. Гэтым шляхам пайшоў і В. Найдзін. Апавяданні складаюць дыялогі калег, сяброў, сявакоў, аўтара з рэдактарам, можна сустрэць і ўнутраны маналогі герояў. Знаёмыя кожнаму тэмы ставяць у адзін шэраг аўтара і чытача. Тут і ўсе супярэчнасці ў адносінах з жанчынамі, і цікавыя выпадкі з роднымі і калегамі, і праблемныя сітуацыі на працы. Напрыклад, спазненне як нагода для стварэння пацешнай тлумачальнай. Такіх варыянтаў можа быць колькі заўгодна, мы бачым гэта амаль кожны дзень (бо ўсё гэта нібыта паўтарае жыццё) у тэлеперадачах, серыялах. Фармаат так званага скетч-шоу ўвогуле мае шмат падобнага з творамі В. Найдзіна. У чым жа цікавасць? Ды хаця б у звароце да такога тыпу апа-

вядання ў беларускай літаратуры, поўнай апісанняў горычы і пакут, у спробах гумарыстычнага асэнсавання нашай рэчаіснасці, якая вельмі не хапае, у адсутнасці боязі паказацца нясмешным, дзіўным ці незразумелым.

ЗВЫКЛАГА

Двухмоўная кніга, праваднік па Беларусі, толькі не па славуцасях, а па своеасаблівым «традыцыям» нашай краіны, якія мы ніколі не ўспрымалі не тое што як традыцыі, а ўвогуле як штосьці адметнае. Выданне Марты Чарновай і Марыі Чараковай «Гэта Беларусь, дзетка!» («Харвест») — інструкцыя па жыцці ў Беларусі, шчодро аздобленае коміксамі-ілюстрацыямі, было створана дзяўчынамі, якія выраслі за межамі нашай краіны і таму глядзяць на яе вачыма іншаземцаў.

Іх праект пачынаўся як блог пра Беларусь і ў выніку стаў кнігай для таго, каб растлумачыць іншаземцам цікавасці, адметнасці і складанасці, уласцівыя нашай краіне. Тое, пра што мы ніколі не задумваліся — грамадскі транспарт, чэргі ў паліклініках, бульба, адключэнне гарачай вады ўлетку, — тлумачыцца вельмі падрабязна і асабліва. Гэта быццам вывучаць сваю родную мову як замежную — глядзіш на звыклыя рэчы як на нешта невядомае. Дапамагае задумацца аб тым, як мы ўсе жывём, як на нас глядзяць замежнікі — да кожнай часткі ў кнізе прыводзяцца каментары, якія людзі з розных краін пакідалі да запісаў у блогу аўтара — і проста ўздывае настрой. Часам усім карысна паглядзець на сваю штодзённасць вачыма іншых — гэта рэанімуе пачуццё гумару і дапамагае ўбачыць цуды вакол сябе.

ЭЛЕКТРОННЫ

Зусім нядаўна ў сучасную беларускую літаратуру ўварвалася дэтэктыўная аповесць Камілы Цень «Я прыду за табой у аўгуст» («Янушкевіч»), якая мела адразу дзве асаблівасці, здольныя паставіць у тупік раней, чым убачыш сам твор. Папершае, твор існуе толькі ў электронным выглядзе, яго можна за невялікія грошы спампаваць у інтэрнэце. Па-другое, дэтэктыў напісаны трасянкай.

І вось з'явілася ўжо другая кніга Камілы Цень «Сакрэт фірмы», нягледзячы на тое, што прайшло зусім мала часу пасля выхаду першай. З чым гэта звязана: з поспехам першай аповесці або з тым, што электронныя кнігі рыхтуюцца хутчэй, чым папяровыя? Так ці інакш, адназначна адмысловая для беларускай літаратуры з'ява.

Другая кніга прыняла ў спадчыну ад папярэдняй дзве асаблівасці і галоўную гераіню — кантралёрку грамадскага транспарту Зінаіду Юр'еўну.

Гэтым разам на трасянце напісана толькі адна з частак — ёсць яшчэ адна па-руску і адна па-беларуску. Герой аповесці трапляе ў сапраўды цудоўную сітуацыю: ён знаходзіць працу, на якой не трэба рабіць літаральна нічога. І, нягледзячы на неабліг заробак, адчувае, што ў гэтым усім прыхавана нейкая таямніца. І за гэтую самую таямніцу бярэцца Зінаіда Юр'еўна.

Мінскі каларыт ствараюць дасціпныя апісанні мясцін Заводскага раёна, гумар і самае галоўнае — пакручастая сюжэтная лінія, разблытваць якую можа быць не менш цікава, чым у класічных кнігах дэтэктыўнага жанру.

АРЫГІНАЛЬНАСЦІ

Выданне часам спалучае на старонках зусім далёкія рэчы, ставіць пытанні, якія падаюцца бязглуздымі, няёмкімі, незвычайнымі. Такая магічная якасць з'яўляецца вызначальнай для кнігі Паўла Касцюкевіча «Бульба ў райскім садзе» («Логвінаў»). Яна аб'яднала ў сабе

Алесь КАРАНЕЎСКИ

***

Я не магу паверыць:
Зіма ці цуд маны?
Злятае за каўнеры
Снег бы завадны!

Рэальны, эратычны —
Усмішлівы візіт!..
І позірк твой лірычны,
І смех у краявід!..

Кунега ў пудры снегу
І вабіць, і заве...
А я люблю кунега,
Твайго цяпла павеў!..

Званкі адтуль, адгэтуль
У снежным ракаце...
І вось яго прыкмета
Іскрыць з усіх бакоў!

Адказ нагоды белай:
«Кідай люляць экран!»
Я сёння зранку смелы,
Як гэтых зорак зман!

***

Пах марозу
Рэзаніруе ў лёгкіх.
Чорны космас
Цяплей за бетон астылы.
Пах марозу ў тры ночы
Б'е духам калькуцкага перцу!
Пах марозу —
Як нашатыр для сэрца
Без вольнасці ўздыхаў...
Я водар каханай
На мосце над зыбкай вадою!
Пах марозу
У бетонным праёме,
Ды зорка на чорным небе.

Снежныя літары

Снежныя літары ў снежныя словы,
Недзе зліваюцца... коціцца ўніз.
І па дарозе нябачнай асновы
Ціха плыве відавочны сюрпрыз.

Болей нічога... Белае побач
Разам з'явіла сцяну... і Сусвет.
Нават тут новых няма недахопаў,
Розных тэматных і пэўных прыкмет.

Быццам і я па-за гэтай беллю...
Там, дзе галчыны калынацца грай,
Наша часіна хістае нясмела
Хвалі мінулага... будучы май.

Сяргей БАЛАХОНАЎ
У каваўніку стыне
Lavazza

У каваўніку стыне Lavazza.
Запускае мароз новы дзень.
Нам на вуліцы не цалавацца.
Зрэшты, не цалавацца нідзе.

Я іду па сцюдзёнай дарозе.
Цябе змёрзлы тралейбус вядзе.
Над прыпынкам не вецер галосіць,
а анёлы пяюць па чарзе.

Мне да школы чатыры кварталы,
а табе да каледжа катлет
слізгаецца ад прыпынку нямала
за снягуркамі ўвішнімі ўслед.

Снег над Улай і шведскія горкі
ў тэстах спробных пад ранішні тлум.
Дачакацца каляднае зоркі,
выганяючы з сэрца імглу.

У цябе там усмешкі і жарты,
песні АВВА і швэдар чужы.
Кавалер твой засвойвае ўпарта
рэцэптуру баршчоў для душы.

У мяне ж выпадковых сустрэчаў
назбіралася — боўць! шабулдых!
Прамяняў бы іх на адзін вечар
у кампаніі сонцаў тваіх.

Ты ідзеш па халоднай сцяжыне.
Я маршруткай гарачай імчу.
Далаяглядзі зіма нам расчыніць,
як вядомаму барадачу.

Барадач з паласатым кічкам
рэгулюе зварушлівасць дзён.
На праспекце шампанскага бочка
і святочных аўто перазвон.

Пакідаючы спешна заторы,
між агнямі й табой набрыду.
Ты ўсміхнешся ў прыязным гуморы.
Я няўцяжам замаруджу хаду.

Дзяніс КАНДРАЦЬБЕЎ
СНЯЖОК

Сіні цень і жмурыца вока.
Відавочна адно, бо другое
Заляпіла сняжком, а між тым —
Мне даўно ужо сорак год.
Я сур'ёзны, адказны дзяцёкка.

Дыяманты з нябёсаў пльывуць.
Дзеці ловяць іх языкамі.
Так прыгожа, але небяспечна,
Калі побач гэтыя дзеці
Прафесійна пуляюць сняжкамi.

Вось адзін цяпер мой —
НАЗАЎЖДЫ,
Бо сняжок быў абледзянелы.
Ён тырчыць замест вока, а я
Сацыяльную позу трываю,

Бо сур'ёзны, адказны дзяцёкка...
У мяне ёсць дыплом В Н У.

Віка ТРЭНАС
Прадчуванне Калядаў

Мой снежань — напоўнены цеплынёй,
Мандарынавым водарам,
Дабрабытам, спакоем і ладам.
І чым болей дзюлюся святлом —
тым больш застаецца са мной.

Захапляйся жыццём як дарам —
І ніякіх чужых галасоў, нічыйх
банальных парадаў.

Проста рады табе, і ты сама сабе рада,
І ўлюбленую песню круцяць па радыё,
І ўсе жадаюць усім ічлілівым Калядаў.

КАЛЕЙДАСКОП І ДЭЙ

Напярэдадні Новага года ў рэдакцыю зазірнуў Дзядуля Мароз, каб распытаць, якія падарункі для маленькіх чытачоў можна пакласці пад калядную ялінку. Супрацоўнікі газеты адшукалі стос сёлетніх выданняў і шмат чаго паралі Дзеду Марозу. Высветлілася, што кнігі нашыя незвычайныя: між старонак кожнай з іх хаваюцца цуды...

Здоўнасць фіксаваць на паперы свае думкі, уражанні, пажаданні — вялікі цуд, да якога многія народы ішлі доўга. Кожны далучаецца да такога цуду ў пачатку свядомага жыцця — і важна, каб знаёмства з азбукай, вывучэнне новых літар, першыя словы, прачытаныя па складах, былі для дзетак радасцю і святам. Для тых, хто вучыцца чытаць, сапраўдны падарунак — яркая і вясёлая «Азбука ў верхах і малюнках» Віктара Кажуры («Пачатковая школа»).

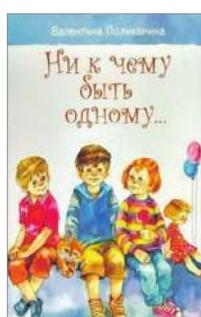

На кожную літару беларускага алфавіта падабраны вершык, у якім галоўныя словы пачынаюцца на гэтую «галоўную» літару. Героі вершаў добра знаёмыя дзецям: бусел, верабей, жырафа, пеўнік, эльфы... Вынаходліва мастачка Алена Саковіч ператваряе нават простыя гісторыі ў цудоўнае свята!

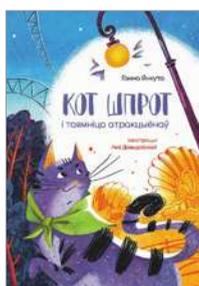
Яшчэ адна кніга для маленькіх чытачоў — казка Надзеі Ясмінскай «Чаму Меша не мае хаты» («Галіфы»). Меша — маленькая фантастычная істота, якая жыве за печкай, мае чорную поўсць і калючы нораў. Адночы Мешу даводзіцца пакінуць хату — затое ён адкрывае для сябе цуд зычлівасці і спагады. Гэтая добрая казка з ілюстрацыямі Кацярыны Дубовіч будзе добрым чытаннем у светлыя калядныя дні.

Цуд радаснага дзяцінства чакае ўсіх у кнізе лепшых дзіцячых вершаў Валянціны Паліканінай — «Ни к чему быть одному» («Мастацкая літаратура»). Тут можна знайсці і вершык на свята, і добрую парадку, і напамін пра яскравы імгненні. Героі вершаў — кацяня, слімак, лужына, мячык, самавар, з якімі здараюцца розныя гісторыі. Дзеці ж займаюцца справамі добрымі і карыснымі: мыюць посуд, збіраюць грыбы, слухаюць, як размаўляюць кнігі ў бібліятэцы, часам разважаюць над няправільнымі ўчынкамі. Такім радасным і мілым дзяцінства бывае толькі ў кнігах — і чаму б усёй сям'ёй не адчуць прывабнасць гэтай бесклапотнай пары...

«Кот Шпрот і таямніца атракцёнаў» (выдавецтва «Янушкевіч») — выдатны падарунак для дзетак 6—10 гадоў. Аповесць Ганны Янкуты пра таямнічае жыццё начнога Мінска праілюстравала мастачка Лілія Давыдоўская — і стварыла уласны расповед, дзе яшчэ больш герояў, таямніц і цікавых дэталей. Кот знаёміцца з цырымонным прывідам Жанам-Жахам і мройнай Марай-Кашмарай, з хлопчыкам Алесем і спадарыняй Мышшу і дапамагае раскрыць адну з таямніц, што здараецца ў парку Чалюскінцаў. Прыгоды ката Шпрота будуць працягвацца ў новых кнігах серыі. Цуд таямнічых прыгодаў чакае!

Кнігі Ірыны Токаравай «Приключения Анфисы Котиковой в математическом доме», «Дорожка, или чудесные превращения Тима в джунглях», «Часы I или Путешествие "Тима в Древний Египет"» («Народная асвета») адкрываюць цуд добрых ведаў. Здавалася б, што агульнага між матэматыкай і літаратурай? Але няма правілаў без выключэнняў. «Приключения Анфисы Котиковой в математическом доме» — выдатная матэматычная казка, дзе шмат прыкладаў, задач, формул і заданняў на логіку. Дзевяцігадовая Анфіса трапляе ў дзівосны дом, дзе жывуць геаметрычныя фігуры, збіраюцца задачкі і прыклады, трэне-

ры-дзеянні ладзяць з лічбамі розныя практыкаванні. Усе лічбы вельмі баяцца Нуліка са знакам множання і загадкавых Невядомых. Анфіса прыгадвае правілы, законы, адзінкі вымярэння і дзякуючы гэтаму дапамагае персанажам, адчыняе таямнічыя дзверы і знаходзіць новыя прыгоды. Дарэчы, на беларускай мове матэматычныя казкі для вучняў пачатковых класаў піша Аляксей Якімовіч. Яго кніга «Матэматычныя казкі-падказкі» таксама выйшла з друку сёлета ў выдавецтве «Народная асвета».

Аповесць Ірыны Токаравай, дзе апісваюцца прыгоды Ціма ў джунглях, знаёміць з жывёльным светам Тайланда. Хлопчык ператваряецца ў малпу, папугая, слана, дэльфіна, аналізуе, як «у новай скуры» змяняецца ўспрыманне свету ды самаадчуванне. Цім выдатна бацьчы час і высвятляе шмат новага пра мясцовыя звычкі ды лад жыцця.

Ператварэнні, разумныя жывёлы, чароўныя краіны з дзівоснымі насельнікамі... Ірына Токарава добра абазнаная ў традыцыях дзіцячай літаратуры, пры гэтым яе мастацкі свет адметны і вельмі ўтульны.

Што да перакладаў, то ў 2018 годзе на беларускай мове з'явіліся тры кнігі Свена Нурдквіста: «Вандроўка Пэтсана», «Мітусня ў агародзе» і «Час пеўня» («Кнігазбор»). Кожны расповед пра вясёлага ката Фіндуса і яго гаспадара Пэтсана — цуд сустрэчы з яркім і каляровым светам дзіцячай кнігі — у значнай ступені дзякуючы выдатным аўтарскім ілюстрацыям. Кнігі пра Пэтсана і Фіндуса перакладае са шведскай мовы Надзея Кандрусевіч. Сёлета ж на роднай мове можна таксама пазнаёміцца з бестселерамі нямецкай дзіцячай літаратуры.

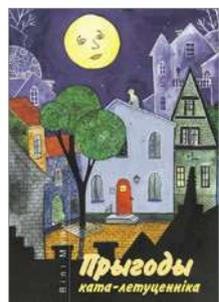
Цуд добрага настрою дорыць раман «Незвычайныя прыгоды Луізы і Лоты» («Das doppelte Lottchen») — знакаміты твор Эрыха Кэстнэра, адзін з бестселераў нямецкай літаратуры. У Германіі гэты раман вытрымаў больш за 160 перавыданняў. А беларускія дзеткі могуць пачытаць яго на роднай мове дзякуючы творчай працы перакладчыцы Галіны Скакун.

У летніку сустракаюцца дзве абсалютна падобныя дзяўчынкі і хутка высвятляюць, што яны сястрычкі-блізняткі. Дзяўчынкі аднолькава шчырыя і неспасрэдняы, але маюць розныя характары: Лота — мілая і спакойная, Луіза — няўрымслівая, спрытная і вясёлая. Яны задумваюць фантастычны план, бо вельмі пасябралі і хочуць заўсёды быць разам. А для гэтага павінны прымірыцца бацькі, якія шмат гадоў таму скасавалі шлюб. Аб'яднаць сям'ю — задача складаная, але ў Луізы і Лоты гэта атрымліваецца (хай сабе надта проста, як для дарослага чытача). Прыгоды дзяўчынак абсалютна жыццёвыя, але вясёлыя вынаходніцтваў тут хапае.

Раман Эрыха Кэстнэра вельмі пазітыўны: гераіні вераць, што з кожнай складанай сітуацыі можна знайсці выйсце, а замест таго, каб сумаваць, успамінаць ды плакаць, трэба дзейнічаць і часам нават рызыкаваць. Кніга вучыць знаходзіць адметнае і цікавае ў будзённым жыцці, факусавацца на радасных момантах.

Яшчэ адзін пераклад з нямецкай мовы — і зноў выдавецтва «Тэхналогія» — аповесць Вілі Майнка «Прыгоды ката-летуценніка» (перакладчыца Раіса Крывальцэвіч, мастачка Марыля Крывальцэвіч). Галоўны герой — пірэсты каток, які мае справу з чараўнікамі, размаўляе на некалькіх мовах, грае ў рок-клубе, наведвае заапарк, размаўляе з сонцам і нават аднойчы ляціць на месяц. З аднаго боку, у кнізе шмат фантастычных здарэнняў, з іншага — аўтар выдатна, вельмі натуралістычна піша часам пра катка як пра жывую істоту, не адмаўляе яму ў драпежніцкіх інстыктах і пэўнай шкадлівасці.

Гэта кніга — цуд шчодрай фантазіі і разам з тым утрымлівае важную ідэю: трэба любіць не толькі сябе, але і тых, хто побач. Як гэта стасуецца з замежнымі мовамі і чараўнікамі, можна высветліць разам з дзеткамі за чытаннем аповесці.

За дужкамі гэтага агляду засталася нямала добрых сёлетніх кніг — але пра іх «ЛіМ» напіша ўжо ў новым 2019 годзе!

«Слава Паўлавец «Зімовая ноч», 1971 г.»

— Воўк-ваўчок шэранькі! Прыходзь-прыбгай, мяне забірай! Нясі хутка, імчы далёка. У дарозе не спыняйся, людзей не пужайся... Знясі туды, дзе лёс мой чакае!

Чаго? Аж падскочыў з неспадзяванкі. Тое праўда, быў заўсёды шэры-шэры... Вочы праніклівыя, кіпцюры страшныя! Голас людскі мне чуваць праз лясы-пералескі, шлях аніводны ад мяне не схавалася. Спрытны-хіжы. Усіх палюхаю. І ночку цёмную, непраглядную прыношу на сваёй спіне... Слухаю, як моляць пра літасць: «Воўк-ваўчок шэранькі! Не прыходзь, не прыбгай. Мяне ж не чапай! Хадзі далёка, не трапляй на вока». Пра лёс жа і зусім не згадваюць. А вась каб так прасілі... Не памятаю, не памятаю. То ж хутчэй бягу глядзець... Нават самога цікавасць узяла!

Імчы. Лясы вялікія мінаю. Праз гушчар глухі, непраглядны сягаю. Да ракі сінявокай, гулівай, што хвалюмі лёгка пазвоньвае, дападаю. А яна — там, адна на беражочку, плача горкімі слязьмі ды просіць:

— Воўк-ваўчок шэранькі! Прыходзь-прыбгай, мяне забірай! Нясі мяне прэч адсюль, каб людзей і зусім не бачыць! Можа, пазбавіш мяне ад гора самотнага...

— Што ж за гора ў цябе? — пытаюся, а на вочы пакуль не з'яўляюся, ценем хаваюся.

Нядобра гэта, калі мяне людзі бачаць, ведаю даўно. Баяцца, палахлівыя.

А найболей просяць аб літасці, такія безабаронныя... Аж і ты не хочаш людзей бачыць... 3 чаго так? 3 чаго...

— Не церпяць мяне людзі! Пагарджаюць. 3 чараў маіх смяюцца! Не магу такое трываць болей! Знясі мяне на край свету, каб не чуць, не бачыць таго...

— Знясу, калі просіш. Не будзе больш горкіх праклёнаў. Як жыцця людскога не схацела, то ж чарадзейнае табе ўсміхнецца... Выбаві з цёмнага заклія прыгожага каралевіча. Як выбавіш, шчаслівай будзеш. Як не выбавіш, то не жывой і не мёртвай будзеш!

Нясу цябе, як ноч трывожную, далёка-далёка... Поўня цміць над няблізкім шляхам. Вецер павеўны сваё дыханне стаіў. А нясу ж цябе праз лясы ды пытаюся:

— Каралевіч закліяты ў лясах дрымотных жыве, сонца цёплага не любіць, дзяньку яснаму не ўсміхаецца.

А поўня ў хмары загарнулася. Шлях нябачны ўдаўся. Яліны высозныя блізка падступілі, шапацяць нешта пагрозлівае, як быццам не вераць табе. Ды не зважаю на тое, нясу цябе праз лясы:

— Каралевіч закліяты вінаватых не прабацае, а тых, хто яго падманвае, са свету зжывае.

— А чары вялікія, якімі людзей палюхаць ды караць, у яго ж хораме сабраныя?

Хмары нізка над зямлёю кудзеляцца, цябе і мяне вітаюць. Лясы дрымотныя выступаюць на сустрэч, быццам радуюцца. І толькі я адзін ведаю, што не было, не будзе праз іх шляху.

— Каралевіч закліяты дорыць скарбы, дорыць чары тым, хто варты.

— Не, не вазьму скарбаў. Не вазьму чараў.

Ты з маёй спіны на зямлю саскочыла ды азіраешся, нібы шукаеш каго. Пра тое, дзе ж каралевіч закліяты, пытаешся. «Знік, няма яго!» — смяюся здзекліва.

Ты слязьмі залілася надрыўна: дзе ўпадзе твая слёзка на зямлю, там кветка сіняя расквітнее.

Плачаш уголас, а я ж схавалася ў нетрах лясных, ляжу ціха, скруціўшыся пад ракітай. Справядлівасць, кажаш... Чмыхнуў носам, лапамі лісця як паболей загарнуў, утульна абвіўся шэрым хвостом. Будзе табе справядлівасць. Хоць і воўк я, дык усё ж...

І сніцца табе сон, што з гушчару ляснога прыходзіць нехта з шэрымі глыбокімі вачыма, пам'яркоўны, спагадны. Абліччам гожа, з голасам ціхмяным. Каралеўнай сваёй цябе кліча, застацца з ім у цёмных лясах просіць. Кажы, што гэтак яго адчаруеш, выбавіш, выратуеш...

А ты ж яму ўсміхаешся, кажаш, да сэрца прыйшоўся табе... Застанешся з ім у цёмных лясах, а змрок гэты — зусім не цёмны, не страшны... І адчаруеш, выбавіш, выратуеш яго, прыгожага, невінаватага. Адно няхай жа ён ваўка шэрага, дакучлівага са свету зьвядзе, які цябе палюхае ды пагражае гнеўна.

Мінаецца сон, і не ўспомніш нічога-нічога. У

невядомы вырай знікаюць сны! А я з-пад ракіты падымаюся, да цябе з'яўляюся і абяцаю ўрачыста, што з'ем цябе, з'ем... Адно сонейка ваўчынага прычкаю, каб смачней ды веселей было!

Не плачаш, не ўцякаеш, хоць і чакаю, што птушкай легкакрылай абярнешся. Бачу па вачах, што хочацца табе ўзняцца ды паляцець...

Ды спадзяешся, што каралевіч зьвядзе шэрага ваўка са свету.

Яве светлай не давяраючы, нібыта на ўвесь свет заклаваўшы, зноўку сон на цябе насылаю. І бачыш ты, як ваўчынае сонейка жаўтлявае ўзыходзіць, чуеш, як скаланае лясы радаснае вышчэ...

Ды не кажаш: «Каралевіч лясны, мне азавіся!». Не каралевіча ты шукаеш... Не азваўся табе цёмны лес, не ўсміхнулася ваўчынае сонейка, не паказаўся зманлівы шлях. Някліканы каралевіч з'яўляецца, усміхаецца прызна, як і раней, просіць яго выбавіць. Выратаваць, бо ты абяцала...

— Не выбаўлю! Не выратую! — узгараешся гнеўна. — Заставайся навек закліяты!

Ганна НАВАСЕЛЬЦАВА

ШЭРА-ШЭРАНЬКІ

— Закліяце... Нямала часу мінулася, як палоннікам ягоным стаў! А ты з чаго такою нялітасцівай зрабілася? Болей не мілы табе?

— Не выратую, бо не змагу. Воўк мяне з'есць! Вось і ўсё! — крыху паспакайнела. — Каб жа можна было мне ваўка таго не баяцца!

— Ды, можа, і не з'есць? — зазірае ў вочы каралевіч. — Мабыць, ён цябе палюхае... А сам цешыцца з твайго страху. Змагайся з ім...

— А мне ўсё роўна, — уздыхаеш стомлена, ціха. — Баюся яго, дужа яго баюся...

— Баішся свайго страху? — хоча насмяшыць цябе каралевіч. — Не ваўка. Калі б ваўка баялася, не дазволіла сябе знесці ў цёмныя лясы...

— Можа, і праўда... А ты адкуль ведаеш тое?

— А я ведаю даўно... гэтага ваўка. Не цябе першую ён зносіць. Ды не шукай ім забраных, не пытайся пра іх, не плач... Марныя гэтыя клопаты. Адно сама не спыняйся...

— А ты цяпер зусім не мілы! Бязлітасны, як той шэры. Можа, ён і сябра твой? Як воўк, не ведаеш пра дабрыву. І ніколі не быў спагадны...

— Тое праўда, далёка ад людзей доўга быў, не меў каму спагадаць, добрае чыніць. А ты сярод людзей жыла. Ведаеш, як балюча можа зрабіцца...

— Ад чаго ж?

— Ад чалавечай хцівасці... Падману. Зрады... Ды ці мала яшчэ ад чаго... Усяго таго, чым людзі жывуць. Ты прыгожая, ці не з-за гэтага з людзьмі быць не змагла? У цёмныя лясы падалася...

— З-за гэтага ў цёмныя лясы і падалася!

І спакушална глядзіць лясны каралевіч:

— А пра скарбы дзівосныя, пра чары моцныя запытай у шэрага ваўка!

Мінае трывожная ноч, знікае імглісты дзень. Цямнее таямнічы лес, множыць твае сумненні прымойным пошумам. Спіць шэры воўк, скруціўшыся пад ракітай. На цябе не зважае, хоць і ходзіш вакол, не сунімаешся, ракіту за галінку кратаеш ды просіш:

— Воўк-воўча шэры! Адпусці мяне дадому! Адпусці зусім...

— Дык ідзі! Хіба ж я цябе трымаю... Шлях вяртання знойдзеш проста. Адно шкада, што скарбы не табе дастануцца! А яшчэ ж і чары ёсць...

Прэч ідзеш колькі крокаў. Не вытрымліваеш, вяртаешся. І зноўку непакоіш ракіту:

— Воўк-воўча шэранькі! А ці не будзеш ты мяне есці?

Цьху! Аб цябе толькі зубы зламаць!

Тупаціш знярок моцна, каб ваўка пабудзіць.

— Ваўчок шэранькі! — гукаеш міла і яшчэ нешта намагаешся казаць.

— Не хоча цябе каралевіч бачыць! І не прасія! — воўк зіркае на цябе адным вокам.

— А ты адкуль ведаеш, што я пра каралевіча думала?

— А я воўк праніклівы! Не толькі лес навывіт, але і мрой-жаданні тых, хто ў лесе ёсць, як свае, ведаю...

— А чаму ж ён мяне бачыць не хоча? — здзіўляешся.

— Мабыць, ад маны тваёй стаміўся, дык і не прыйдзе на спатканне. І не чакай дарэмна!

— Не маніла я каралевічу. Шчырая была... Ён мне мілы, а на цябе, воўча, не хачу нават глядзець! Словы твае здзеклівыя слухаць... Не кажы так. Не смейся. Я не хцівая... І з чаго ты ўвесь час хаваеш нос пад лапай?

— А гэта не твая справа! Ты лепей скажы мне, што такое спагада? — пазірае воўча дапытліва. — І якая ж яна, чалавечая дабрыва? Ці не шчырая ж яна? Маўчыш... Дык ці будзеш мець шчасце, лясная каралеўна?

— Ізноў здэкуешся, воўча! Каралеўна ў пакоях багатых жыве, а я ў лесе і зусім змерзла!

— Не сумуй, не журыся! Будуць табе багатыя пакоі...

Ускочыў воўк з-пад ракіты, махнуў хвостом — і змоўк лясны шлох, паплыло некуды хмарнае неба з беднымі іскрынкамі зор. Сцены высокія паўсталі, страшныя, глухія. А на зямлі дываны

разаслаліся, а на дыванах быццам жамчужныя слёзы рассыпаліся... Раскошна вакол, хараша, вабна. Куфэркі вялізныя сцены падпіраюць, а срэбра ў іх — напоўніцу. Ад бранзалетаў ды завушніц залатых аж вочы разбягаюцца. Толькі... чые ж яны? Ніхто не жыве ў чароўным хораме. Знік і шэры воўк, няма яго нідзе.

Паглядзела вакол дзяўчына, падзівілася. Пахадзіла, паклікала. Не пачула адказу. Стамілася ды зноўку — у слёзы. Як плакаць дык і плакаць, але ж вась чуд: слёзы яе паратвараюцца ў блішчастыя жамчужныя каменчыкі... Назбіралася тых іскрынак ні многа, ні мала, і прагучаў ціхі, нібы знаёмы, голас:

— А ў тых лясах каралевіч жыве, дзе кветка цвіце, якая скарбы множыць...

Усхапілася слязлівая, умомант суняўшы голасы плач, узрадалася ды пытаецца:

— Каралевіч? Выйдзі, пакажыся... Не будзеш болей закліяты... Я цябе ратую, выбаўлю!

— А далей што? Навек застанешся са мною ў цёмным лясным хораме? — пытаецца, але сам на вочы не з'яўляецца, ценем хаваецца. — Я ў лясах дрымотных жыву, сонца цёплага не люблю, дзяньку яснаму не ўсміхаюся!

— Застануся з табою ў лясным хораме, адно не хавайся!

— А не спалохаешся мяне? Усміхнешся прыязна? — і паказваецца, прыгожа.

Чало як зорным святлом аблітае, постаць зграбная, а вочы шэрыя, халодныя. І хочацца сказаць такому: «Ці ж можна спалохацца цябе?»

Нічога не мовіла, усміхнулася, быццам на чары адгукнулася. Але за чары мацнейшае чалавечэ сэрца...

— Выбавіла. Не буду шэрым палоннікам. Маеш шчасце, мая каралеўна. Стануць тваімі цёмныя лясы, будзе ярчэй свяціць ваўчынае сонца. Ніколі не знікне перад табою шлях! Не людское, не самотнае будзе ў цябе жыццё, а прыгоднае, чарадзейнае...

— Адкуль табе вядома былое жаданне маё?

— Хоць прызналася... А я праніклівы! Не толькі лес навывіт, але і мрой тых, хто ў лесе жыве, як свае, ведаю. Заўсёды быў чуйны да людской маны. І болей не давядзецца табе прамовіць аніводнага непраўдзівага слова!

— Гэта ж ты...

— Я. І цяпер шчаслівы, бо ты мяне такім зрабіла. Чары вялікія, якімі людзей палюхаюць ды караюць, знайсці мне дапамагла. Дык усміхніся мне прызна, мая каралеўна! Будзе ў нас з табою цёмная лясная вечнасць...

Насуперак плёткам:

памкненні і дасягненні Магдалены Радзівіл

Магдалена Радзівіл з унукам Людвікам, унучкай Тэрэзай і праўнукам Антонам.

Ёсць у беларускай гісторыі постаці, прасачыўшы за лёсам якіх, можна апісаць і адметнасці часу, грамадства. Гэта людзі, што не жадалі заставацца ў цені яскравых падзей і знаных творцаў і імкнуліся зрабіць як мага большы ўнёсак у развіццё краі. Такая асоба, чыё імя — адна з найярчэйшых зорак на небасхіле беларускай гісторыі пачатку ХХ стагоддзя, — Магдалена Радзівіл. Мецэнатка. Палітык. Проста жанчына, дачка, маці, жонка, яна не толькі імкнулася сама стаць шчаслівай, але і клапацілася пра развіццё літаратуры, культуры, духоўнасці роднага народа.

Складана разважаць пра матывы дзеянняў пэўнага чалавека, асабліва калі ён — жыхар іншай эпохі, належыць да зусім іншага грамадства і часу, але паспрабуем хаця б наблізіцца да разумення, чаму Магдалена Радзівіл, энергічная адукаваная жанчына, якая валодала неверагоднымі багаццямі і мела ўсе шансы стаць шчаслівай на чужыне, уклала сродкі, уласныя сілы і час на «марную» справу — беларушчыну.

АДУКАЦЫЯ І ЎПЛУЎ БАЦЬКІ

Магдалена Радзівіл (у дзявоцтве Завіша) нарадзілася ў Польшчы ў 1861 годзе. На беларускіх землях у гэты час фармальна адмянілі прыгоннае права, але сяляне ўсё яшчэ заставаліся часова абавязаныя — залежалі ад землеўласнікаў. У Польшчы ж прыгон быў скасаваны яшчэ за часамі Напалеона. Аднак ні на беларускіх, ні на польскіх землях з гэтага часу сяляне, па сутнасці, вольнымі не сталі. Яны па-ранейшаму працавалі на зямлі памешчыкаў, плацілі натурай ці працай.

Яшчэ ў самым дзяцінстве дзяўчынка заўважыла розніцу паміж стаўленнем беларускіх і польскіх сялян да паноў. Калі ў Польшчы было цалкам натуральнай з'явай пераходзіць ад аднаго гаспадара на службу да іншага, быць ліслівымі і ўсяляк дагаджаць панам (нават насуперак уласнай годнасці і перакананням), то сяляне-беларусы заставаліся верныя і паводзіліся з асаблівай годнасцю. Нярэдка тут былі выпадкі, калі землеўласнікі плацілі былым прыгонным пенсію, утрымлівалі іх

дзяцей, унукаў, клапаціліся пра сваякоў і сачылі, каб тыя не засталіся без жылля і мінімальнага дастатку.

Паколькі бацька Магдалены быў вельмі справядлівы, чалавечны (хоць і надзвычай строгі), гасцінны (у доме ніколі не ведалі, хто з нечаканых гасцей застанеца на абед ці вячэру), цалкам верагодна, што дзяўчынка пераняла гэтую любоў да беларусаў і беларушчыны менавіта ад яго. З дзяцінства яна не знаходзіла агульнай мовы з маці. Ва ўспамінах сама мецэнатка піша: «Мая маці была маленькай brunetkay, яна была вельмі прыгожай: нізкія прамы лоб, вельмі чорныя вочы, магавы колер твару, вельмі прыгожы рот... Яна ніколі не была дужай, але вельмі жывой, і хаця яна не вельмі турбавала сябе гігіенай, валодала магутным здароўем».

Магдалену не лічылі прыгожай, але яна прываблівала ўвагу розумам, жывасцю і дасціпнасцю. Мяркуюць, што гэтыя рысы яна пераняла ад бабулі па маці — жанчыны адукаванай, хоць і дзівакаватай. У яе была багатая бібліятэка твораў класікі на англійскай і французскай мовах, а паколькі выхаваннем і навучаннем Магдалены і яе сясцёр займаліся французскія ды англійскія гувернанткі, дзяўчынка шмат часу прыводзіла сярод гэтых кніг.

У кампаніі маці Магдалена нудзілася. Сапраўдным выпрабаваннем для яе было бавіць час у бяскончых салонах і сачыць за прымеркай новых сукенак. Іх маці набывала ў вялікай колькасці і выдаткоўвала на ўборы неверагодных сумы грошай. Бацька ж быў не супраць такой раскошы, ён увогуле лічыў, што жанчына ад прыроды не можа быць разумная, бо верыў, што жаночы мозг аж на 300 грам лягчэйшы, чым мужчынскі, таму шчыра захапляўся жонкамі сяброў, якія выдатна спраўляліся са справамі па гаспадарцы.

«Мой бацька, пра якога мой муж казаў, што ён іграў ролю маці ў адносінах да сваіх дзяцей, падаецца зараз, быў блізкі да той дасканаласці, якой можа дасягнуць чалавек на зямлі», — так напіша ва ўспамінах Магдалена. Пра маці ж яна адгукалася з зусім іншым настроем: «Я да цяперашняга часу ўспамінаю пра тое пачуццё безнадзейнасці, калі скрозь прыадчыненыя дзверы прасоўвалася галава маёй мамы, якая кілака: «Марыя! — ці казала: — Я прыйшла за сваёй дзяўчынкай», і знікала перш, чым я паспявала кінуцца да яе».

Дзяўчынка мела слабае здароўе, таму шмат часу бавіла з бацькам, на свежым паветры, а значыць, часта чула гаворку беларускіх сялян, бачыла тую павагу, з якой яны ставяцца да бацькі, і тую душэўнасць і спагаду, якой ён адгукаецца.

ПАЛІТЫЧНАЯ ПАЗІЦЫЯ І ЎПЛУЎ МУЖА

Магчыма, цікавасць да беларускай культуры і мовы Магдалене прывіў яе другі муж Мікалай Вацлаў Радзівіл, афіцэр царскай арміі. Ён быў амаль на дваццаць гадоў маладзейшы за жонку, глыбока цікавіўся беларускім фальклорам. Магдалена выйшла за яго замуж, ужо маючы дарослую дачку Людвіку. У той час хадзілі чуткі пра лёгкі нораў князя Мікалая, пра яго любоў да маладых прыгожых дзяўчат, шматлікія здрады і сваркі з жонкай. Аднак злыя языкі і насмешлівыя шэпты хутка змаўкалі, калі пара з'яўлялася на чарговым прыёме разам, у добрым гуморы і было відавочна, што паміж сужэнцамі панавала згода. Магдалена падтрымлівала вельмі цёплыя стасункі з дачкой, ужо жонкай Адама Чартарыйскага, якая з уласнай сям'ёй жыла ў Польшчы. Магчыма, адмоўны прыклад уласнай маці спрацаваў у адваротным кірунку, і жанчына імкнулася быць добрай і спагадлівай, як бацька, а не халоднай, як маці.

Разам з Мікалаем Радзівілам Магдалена развівала эканамічнае жыццё ў радавым маёнтку Кухцічы. Каб наладзіць лесанарыхтоўку, пабудавалі ў гэтай мясцовасці чыгунку. Успамінаюць, што Радзівілы нават мелі ўласны вагон і часам на ім па сваёй чыгунцы выпраўляліся на балі і сустрэчы ў Мінск. Менавіта Мікалай апекаваўся ўсімі выдавецкімі справамі, якія фінансавала Магдалена. Сама жанчына не была надта абазнаная ў гэтай сферы.

Пра мецэнацкую дзейнасць Магдалены Радзівіл можна распавядаць шмат. Яна падтрымлівала выдавецкую суполку «Загляне сонца і ў наша аконца», Беларускае выдавецкае таварыства. Дзякуючы яе фінансаванню спрыянню пабачылі свет кнігі Максіма Багдановіча,

Канстанцыі Буйло, працягвала існаванне газета «Наша Ніва». А прыбытак ад продажу аднаго з самых каштоўных яе брыльянтавых калё — а гэта 15 тысяч долараў (на той час — вельмі вялікія грошы) — быў перададзены кляштару айцоў-марыянаў у Друі.

На жаль, Мікалай Радзівіл загінуў у пачатку Першай сусветнай вайны. Мяркуюцца, жалобны вагон прыбыў

да станцыі Негарэлае, адтуль сяляне на руках неслі труну амаль 16 кіламетраў да месца пахавання. А на жалобнай цырымоніі ў ліку іншых выступіў ксёндз і паэт Аляксандр Астрэмовіч, вядомы пад псеўданімам Алесь Зяблюя.

Пасля смерці мужа Магдалена цэлы месяц правяла ў адзіноце, не прымала гасцей і сама не наведвала сустрэч. Аднак пазней стала сапраўдным арганізатарам нацыянальнага і культурнага руху ў сталіцы. У яе кватэры, што месцілася непдалёк ад касцёла св. Сымона і Алены ў Мінску, збіралася палітычная і творчая эліта, сама Магдалена не шкадавала сродкаў і сіл на развіццё ўсяго беларускага. Магчыма, справа ў прыроднай упартасці і жаданні не станавіцца закладніцай часу і плёткаў аб антыпольскім настроі.

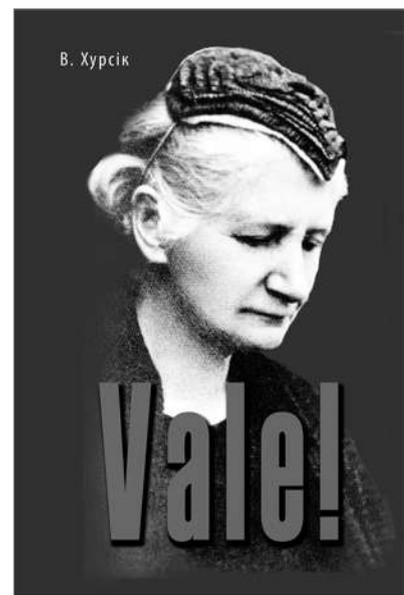
На жаль, Першая і Другая сусветная войны паступова спусташалі сямейныя маёнткі Магдалены Радзівіл і яна была вымушана пакінуць беларускія землі. Жыла ў Польшчы, Літве, Германіі, з 1932 года — у швейцарскім Фрыбуры, дзе і памерла ў 1945 годзе ва ўзросце 83 гадоў.

МАГДАЛЕНА: ВЯРТАННЕ

Яшчэ дзесяцігоддзі таму імя Магдалены Радзівіл маглі назваць хіба толькі даследчыкі, якія вывучаюць гісторыю Беларусі і нашай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя. Назваць адно ў сувязі з мецэнацкай дзейнасцю, вычытаць ва ўспамінах сучаснікаў згадкі пра вечары ў яе салоне, пра неверагодна шчодрый ахвяраванні на карысць беларускай культуры і адукацыі. Аднак сёння Магдалена Радзівіл і яе спадчына фізічна і духоўна сталі нам бліжэйшымі. Так, амаль год таму яе прах, у адпаведнасці з тастаментам, напісаным незадоўга да смерці ў швейцарскім Фрыбуры, перазахаваны ў Мінску. Наведаць новую магілу славагай мецэнаткі можна на тэрыторыі касцёла Найсвяцейшай Тройцы на Залатой Горцы ў Мінску. А не так даўно публіцы прэзентавалі грунтоўнае даследаванне Віктара Хурсіка «Vale!», прысвечанае нашай зямлячцы. Пад адной вокладкай сабраныя ўспаміны сучаснікаў, вытрымкі з архіўных дакументаў, шматлікія фотаздымкі і лісты.

Якім будзе наступны крок? Хочацца спадзявацца, што жыццёвы шлях нашай сённяшняй гераніі натхніць і творцаў — на стварэнне белетрызаванай біяграфіі ці спектакля, дакументальнага ці мастацкага фільма. Каб прыклад Магдалены яркай зоркай свяціў сучаснікам і наступнікам.

Марына ВЕСЯЛУХА

ІМГНЕННІ ДЗЯЦІНСТВА, ДЗІЎНЫЯ І ЧАРОЎНЫЯ

Многія бацькі імкнуцца стварыць для дзяцей казку, асабліва пад Новы год. Можа прайсці шмат гадоў, а вера ў чуд так і застаецца ў душы: успамінам, які грэе; адчуваннем светлага і цёплага, якое дапамагае кожны дзень; надзеяй, што вядзе ўсё жыццё...

Вячаслаў ПАЎЛАВЕЦ, мастак, ілюстратар, мастацкі рэдактар часопіса «Мастацтва»:

— На гэтым здымку час, калі мы жылі ў ГДР (бо мой бацька быў вайскоўцам), а я тады — дарослы хлапчук гадоў дзесяці. Гэта той узрост, калі складваліся яскра-

елі цукеркі, якія ўсе любілі — «Чыпаліна», — якой вялікай была распач брата! Як нас ушчувалі!

Алесь БАДАК, празаік, публіцыст, крытык, паэт, дырэктар выдавецтва «Мастацкая літаратура»:

— Адночы сустракалі Новы год у вёсцы ў бабулі Фядоры і яе дачкі. Ёлку ў хаце яны і не думалі ставіць. За дзень да свята зайшла суседка і жартам, звяртаючыся да бабулі, а больш да мяне, спытала, які падарунак мне прынясе Дзед Мароз. У Дзеда Мароза тады я ўжо не дужа верыў, але пытанне пра падарунак спадабалася, таму засынаў з нейкімі няпэўнымі думкамі. Раніцай бабуля сказала:

— Вось пакуль ты спаў, Дзед Мароз прыходзіў.

— Ага, канешне, — сонна і без аніякай веры ў бабуліны словы адказаў я. Маўляў,

ён прыходзіў тады, калі я спаў, каб не змог яго ўбачыць: знайшлі маленькага.

— А ты выйдзі на двор, паглядзі, — не адчаплялася яна.

Я неахвотна адзеўся, расчыніў дзверы — і мяне асяпіла яркая бель. Ляжалі снежныя гурбы, якіх увечары не было, з неба падалі вялікія шматкі снегу. Усё было як у казцы, нібы тут начараваў які-небудзь Дзед Мароз. Але самае нечаканае і дзівоснае — у наступным імгненні, калі я павярнуў галаву: маладзенькая яблынька ўся была ўвешана цукеркамі. Па сёння памятаю той душэўны стан радасці і ўзрушанасці.

Уладзімір КАНДРУСЕВІЧ, кампазітар:

— Як і любое дзіця, я быў схільны да хітрыкаў з боку бацькоў. У той час у нас быў маленькі лялечны Дзед Мароз з мяшочкам, які клалі пад ёлку. Бацькі казалі, пакуль я сплю, ён прынясе ў мяшочку падарунак. І я не верыў, як такі маленькі Дзед Мароз з такім маленькім мяшочкам гэта зробіць. Позна ноччу я забраўся пад ёлачку і раскрыў гэты няшчасны мяшочак. Вядома, там нічога не аказалася, і было такое расчараванне! Але бацькі выкруціліся, маўляў, рана: Дзед Мароз яшчэ толькі збіраецца. Усю незвычайнасць навагодняга святкавання я неяк увабраў у сябе, таму для сваіх дзяцей імкнуўся стварыць падобную атмасферу і падтрымаць веру ў чуд. Так, зімой мы часта каталіся на лыжах. Я браў з сабою цукеркі, пернікі, заяджаў па лыжні

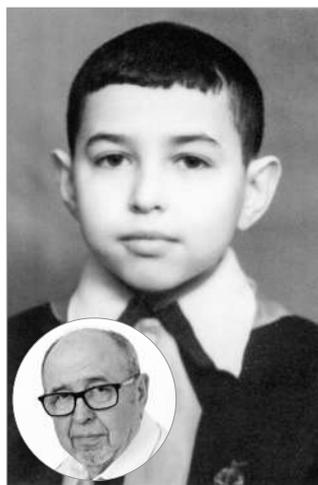
наперад, пакідаў іх на снезе і вяртаўся назад. І здзіўляўся: «Вунь зайчык пабег, бачылі? Не? А ён нешта на лыжні пакі-

нуў». Яны вельмі радаваліся. Здарылася, што аднойчы, як я падкінуў цукеркі, з-за кустоў выбег сапраўдны заяц і панёсся па лыжні. Вядома, дзеці закрывалі: «Гэта наш зайка!»

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ, паэт, публіцыст, журналіст, галоўны дырэктар міжнароднага радыё «Беларусь»:

— Для мяне з дзяцінства навагоднія свята былі самай галоўнай падзеяй, бо нарадзіўся я якраз на стары Новы год — 14 студзеня. Ужо з навагодняй ночы доўжылася маё салодкае чаканне, калі будуць віншаваць і пакладуць падарункі пад ёлку, якая стаяла акурат да 14-га. У гэты дзень я запрашаў сяброў-аднакласнікаў да нас у госці. Звычайна мама гатавала, а я адгадваў, якія кніжкі мне падароць: іх у нас было не так багата, марылася займець цікавы экзэмпляр.

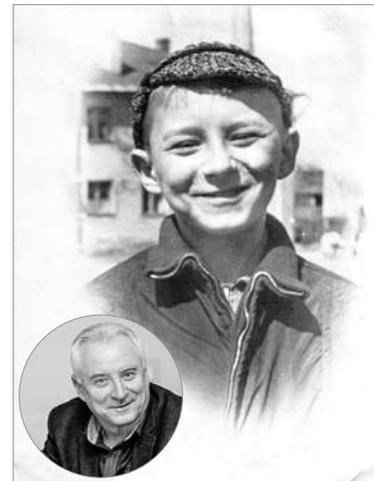

Тады вельмі спадабалася кніга Прыляжаевай «Хлопчык з Уржума», якую прынёс сьбрук Толя. Калі мы папілі чай з тортам, Толя раптам сказаў: «Слухай, дай мне пачытаць гэтую кнігу, я табе потым аддам!» Так сталася, што яна да мяне не вярнулася. Праз некалькі гадоў на вакзале ў Гродне я чытаў часопіс «Юность». Да мяне падседа пажылая жанчына і сказала, што ёй прыемна бачыць, як малады чалавек чытае часопіс і назвала сябе: «Марыя Прыляжаева». Гэта было першае знаёмства з сапраўдным пісьменнікам. І я ўспомніў даўні дзень і кнігу, якую потым усё ж прачытаў, узяўшы ў бібліятэцы.

Віктар МАНАЕЎ, народны артыст Беларусі:

— Раней Новы год мы адзначалі сціпла. Нас у мамы было трое: старэйшая сястра і брат ды я. Мама працавала прадаўцом. Акрамя яе белага халата для святкавання больш нічога не знаходзілася. Таму брат рабіў баряду з ваты і апранаў гэты белы халат. У нас заўсёды на Новы год была натуральная ёлачка — вялікая, да столі,

пад якую клалі падарункі. І так выходзіла, што, калі я знаходзіў свой, фортка была адкрытая, нібыта гэта Дзед Мароз толькі-толькі вылецеў, даставіўшы мне навагодні падарунак. І я ў гэта верыў га-

доў да дзесяці. Дарэчы, на ёлцы заўжды былі цукеркі разам з прыгожымі цацкамі, якія засталіся ў мяне па сёння, але, па шчырасці, я імі не карыстаюся. Брат быў старэйшы, смялейшы, таму з кожнай гадзінай цукерак становілася ўсё менш.

Алена МАСЛА, пісьменніца-казачніца:

— У дзяцінстве да нас прыходзіў прафсаюзны Дзед Мароз, настаўніцкі, бо мама і тата працавалі настаўнікамі. Падчас ранішнікаў нам з сястрой і братам перападала ажно па два падарункі: адзін — ад школы, другі — ад прафсаюза. Былі і шчасліўчыкі, у якіх маці настаўнічалі, а бацькі былі шафёрамі: яны атрымлівалі падарунак і ад школы, і ад двух прафсаюзаў! Ім усе зайздросцілі, бо навагоднія падарункі мелі асаблівы смак і пах! Аднаго разу бацькі павялі мяне, пяцігадовую, на «ёлку» ў клуб. Перад паходам быў праведзены суровы інструктаж: «Свой падарунак ты ўжо атрымала, там табе нічога не будзе». А мне абы на ёлку пайсці! І ўсё было сапраўды добра, пакуль вадзілі карагоды і спявалі песні. Трагедыя пачалася, калі Дзед Мароз узяўся раздаваць падарункі. Я памятала ўсе наказы, але ж

які адчай апанаваў, калі ў чаргу па падарунак мне стаць не дазволілі. Я зашылася ў грудзі паліто і куртак, накіданых на крэслы, і адчайна галасіла. Угавораў бацькоў папроста не чула. Вось ужо і клуб апусцеў, пакрысе расцягалі накіданыя паліто... а я ад знямогі адно хліпала. І раптам пачула:

— А чаму гэтая слаўная дзяўчынка плача? Так добра вершы чытала!

Нада мной стаяў Дзед Мароз!

— Свой падарунак у школе атрымала, а тут яшчэ хацелася, ды нельга!

— Ну, Дзеду Марозу можна ўсё! Таму не плач, трымай!

Ён запусціў руку ў кішэню і дастаў жменю цукерак. Як памяняўся адразу свет! Памятаю, я ішла дамоў і дужа цешылася, што Дзед Мароз аказаўся мацнейшы, чым прафсаюз.

Яўгенія ШЫЦЬКА

вы ўражанні. Адно з такіх — навагоднія ўпрыгожванні вітрын, у кожнай з якіх рухаліся фігуркі, стаялі ёлачкі, усё вельмі адметнае і незвычайнае. Менавіта такія вітрыны стваралі незабыўнае адчуванне чуда, у які хацелася верыць. У нямецкіх сем'ях існавала традыцыя: пад святочнай ёлкай ставілі боцік, у які клалі падарункі. Немцы — люд практычны, таму наборы падарункаў прадаваліся не ў пакунках, як у нас, а адразу ў такім боціку, а ўжо ў ім — усе дзіцячыя радасці. Крыху пазней Новы год я сустракаў з сям'ёй у вёсцы Пліса Смалявіцкага раёна, дзе жылі бабуля і дзядуля. Зімовая ноч у вёсцы з халодным небам, поўняй і цеплынёй хаты стала першым сюжэтам у маёй творчасці. Час ідзе, навагоднія свята бягуць, пераганяючы адно аднаго, а той сюжэт не адпускае, ператвараючыся ў новыя творы, дзе адчуванне бязмернага, сапраўднага, існага свету.

Алена СТАЛЬМАХ, пісьменніца, першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі:

— Калі я нарадзілася, бацькі былі студэнтамі і не мелі свайго кутка, таму мяне адправілі да бабулі. Але на Новы год мы звычайна ездзілі ў горад: надакучвалі доўгія вечары і снег, які замятаў усю вёску. На здымку мне 5 гадоў. На той час мама загадвала дзіцячым садам і вадзіла мяне на ранішнік. Ва ўспамінах Новы год — плошча з ёлкай у цэнтры Дзяржынска, куды мы ідзем усёй сям'ёй. Тады я разумела, што гэта нейкая незвычайнасць не толькі для мяне, але і для бацькоў: было сапраўднае адчуванне свята і таямнічасці. А таямнічасць у тым, каб загадаць жаданне, якое абавязкова спраўдзіцца. Для мяне яно адно: каб усе былі разам. На шчасце, вельмі працяглы час так і было. Гэта свята ніколі не зробіць цябе дарослым. Нават цяпер радуешся ўспамінамі той пары дзяцінства. Помню, вельмі хацелася цукерак. Нашы з сястрой падарункі з'ядаліся вельмі хутка, а брат свой прыхоўваў. І мы прыдумалі: узяць вялікую міску і ссыпаць усе падарункі. Адтуль мы іх ціхенька цягалі. З ёлка яны таксама знікалі, заставаліся муляжы. Калі высвятлялася, што мы па-

Васіль ЗУЁНАК

Прысвячэнне

Як лёсу знак ёсць на зямлі
трохкутнік:
Мачулішча — Халопенічы —
Крупкі, —
Зняможанаму — ля дарог
трыпутнік,
Зняверанаму — Нача-адналюбка.
Рачная хваля, што з маім
дзяцінствам
Даўно сплыла ў сусвету акіяны,
Пакінула мне крэўнае адзінства
З табою, край мой, Богам
абяцаны.

Як Нача, нораў твой,
крынічна-ціхі,
Жыццё не напаказ загартавала:
Няхай няма ў ім пышнасці і пыхі,
Затое ёсць надзейная
трываласць.

Зямля мая, з табою,
дзе б ні быў я,
І ў чорны дзень на сэрцы
залачае, —
Лягчэй адольваць цяжкасці
любья,
Калі вы поплец,
землякі-крупчане!

У хаце лад — багацце
над багаццем,
Сябрына, а не грошы вырачаюць.
І не з людзьмі, а за людзей
змагацца
Мяне вучылі мудрыя крупчане.

Зямля дала мне для палёту
крылы
І ўпэўненасць, што маю,
дзе прычаліць;
Зямля дае мне для работы сілы —
Ніколі ў лежнях не былі крупчане!

Зямля шануе запавет герояў:
Ні распачы не ведаць, ні адчаю,
Не гнуцца ў крук перад ліхой
бядою, —
Не пазычалі мужнасці крупчане!

Ігрушка, Клён, Альшанікі,
Лазоўка,
Бярозаўка, Асінаўка, Дуброўка,
Ігрышча, Шынкi, Дудары,
Скакоўка,
Бабёр, Сялява, Выдрыца,
Яршоўка,
Лісічына, Стральцы і
Барсукі... —
Сусвет мой Крупскі, слоўнік
гаманкі!..

З усіх шляхоў — галоўны
да Радзімы,
А з песень — што Радзіме
прысвячаю.
І шчасце ў тым, што лёс у нас
адзіны,
Зямля мая і землякі-крупчане.

Калядныя госці

Калядныя сняжынкi
Калядную цяжынку
Гайдаюць на арэлях.
Калядная нажыўка —
Калядная свяжынка —
Свіркочка на патэльні.
Дым з коміна ірвецца,
Не сцэлеца, не гнецца, —
Марозік ніштаваты.
Печ вогненна смяецца
І кліча абагрэцця...
Дзень добры вам у хату!..

«Уга!»

Калі было чаго многа,
У нас казалі: «Уга!»
Калі не было нічога,
Сябе дакаралі: «Ага!..»
Ага, — даляжаўся на печы,
Ага, — ні кала, ні двара,
Ага, — і паснедаць нечым,
А ўжо і вячэраць пара...
«Ага» ды «ага» — гайнёю:
Ідуць наўпастакі і ўкруга.
«Ага» ўнустаруч...
А з сяўнёю:
Сажнеш-намалоціш, — уга!..

Снежная згадка

Вітае студзень зіму —
На ўзлёце, з начамі марознымі.
І што я скажу яму?
І ён — што маўчыць пагрозліва?..

Ці клопат ягоны такі:
Хвіліны студзіць развіталыня...
І крылы твае — дзве рукі —
Ляцяць у дарогу астральную...

Як ім непрытульна там,
Як неба холадам дыхае!..
І што застаецца нам? —
Надзея — цацкаю дымкаўскай.

І ўжо даймае мароз
Той дымкаўскай размалёўкаю, —
Здаецца, да сэрца прарос
Праз паліцечка лёгкае...

Цябе — як снягуркі сястру —
Ратуючы снежнай забабаю,
Я рукі абманна тры
І шчокі твае азяблыя.

І ты разумееш сама:
Снягоў цеплыня — падманная...
А зорак — а зорак няма:
У небе — адны туманнасці...

***

Ніхто, ніхто тых песень
не пачуе, —
Не хочучь слухаць,
слухаць свет адвык.
А песня ў полі пад дажджом
начуе,
А песню з хаты выгнаў дзікі
крык...

Мне б іх сабраць, прыкрыць,
як гусянятак
Калісьці прыкрываў сабою
ў град...

Скажыце ж хоць,
што я не вінаваты,
Бо песні не вяртаюцца назад.

А хеўра безгалосая папсуе
І глушыць дэцыбеламі зямлю.
Каму ж, каму ж вас, песні,
панясу я
І да якой душы вас прыхілю...

Ніхто, ніхто тых песень
не пачуе,
Я толькі ім рукою махну наўслед,
Сказаўшы горка:
«Лепей памаўчу я,
Чым вас пускаць бяздомнікамі
ў свет...»

Адно ўсяго слова...

Скажыце адно ўсяго слова
Ці нават паўслоўца —
Пасведчу: ці ты з Магілёва,
Ці недзе з-пад Стоўбцаў...

Такая іскрынка ў тым гуку,
Пазнака такая,
Што ідзе ад дзядоў да ўнукаў
Пасланні вякамі.

То мовіць — нібы заспявае,
То ласкай сагрэе,
То мякка дыхне караваем,
То ў дзень звечарэе...

Ды больш таго: ці прыкмячалі? —
Як не — то заўважце,
Што голас свой ёсць
і ў маўчання, —
Яно — як на варце.

Яно і даецца на тое,
Каб меў абарону
Той гук, тое слова святое
Ад злосных праклёнаў.

І тойца тое маўчанне
Ў глыбінях сардэчных,
І чуецца ў светлым дыханні
Душы чалавечай.

Працяг непрамоўлены слова
І перасцярога...
Яно — як і слова: ад Бога.

ЦУДЫ-ЦІКАЖКІ

Ці верыце вы ў цуды? Не ў магію і чарадзействы, як у казках ды фэнтэзі, а ў тых, што заўжды побач з намі? Наша мова — адзін з такіх цудаў. У ёй шмат загадак, але яна з радасцю дае адгадкі ўсім, хто яе любіць і вывучае. Пра моўныя сакрэты распавядаюць кніжкі серыі «Таямніцы беларускай мовы» Сяргея Зелянка: «Сціслы апавед пра сціплы знак: націск» і «Словы-дзедкі і словы-дзеткі: гістарызмы і неалагізмы», што сёлета пабачылі свет у выдавецтве «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі».

У захапляльнай, гульнявой форме аўтар распавядае пра асаблівасці роднай мовы. У першым са згаданых выданняў аб'ектам увагі стаў націск. Куды ён «цісне» і навошта патрэбны, звязаныя з ім сакрэты арфаграфіі, што такое амографы, артыкуляцыя, інтанацыя, інтэрферэнцыя ды акцэнталогія, а таксама акцэнталагічная норма альбо лексікаграфічныя крыніцы?.. Здавалася б, усё гэта выглядае занадта па-навуковаму для дзіцяці малодшага школьнага ўзросту (каму і прызначаны выданні серыі), але ж не! Тэксты напісаны такой жывой і дасціпнай мовай, што чытанне ператвараецца ў сапраўднае свята!

Дарэчы, калі дзіця будзе чытаць разам з мамай альбо татам, то і ім сумна ні ў якім разе не будзе: яны адкрыюць для сябе нешта новае. Бо ў нашай білінгвістычнай рэальнасці ёсць праблемы з вызначэннем месца націску. А ў залежнасці ад вылучэння інтанацыяй таго ці іншага складу сэнс слова можа змяняцца ледзь не на супрацьлеглы. Напрыклад, калі хлопец назаве дзяўчыну: «Любая!», гэта азначае, што ён яе кахае, а калі скажа «любая», — то яна для яго не вылучаецца з шэрагу сабе падобных. Надзвычай часта памыляюцца з націскам у словах: аркуш, дыспансер, індустрыя, металургія, кулінарны, адзінаццаць, чатырнаццаць, спіна, шаўковы, аднаразовы, асак, вольха, занятасць, знахар, іменны, кухонны, лопух і іншыя (Хацелася б адзначыць і слова «выпадак», якое часта вымаўляюць з неправильным націскам на другім складзе, хаця, магчыма, калісьці гэта тэндэнцыя і стане моўнай нормай.)

Пасля кожнага падраздзела змешчаны невялікія заданні, скіраваныя на лепшае замацаванне тэмы: патрабуецца прыдумаць словазлучэнні з амографамі, запоўніць «лесвічкі» прапушчанымі літарамі, каб атрымаліся словы, скласці пэўныя сказы... Не бядкалі не атрымаецца выканаць тое ці іншае заданне: напрыканцы кніжкі ёсць адказы.

Ці не цуд, што мова — жывы арганізм? Бо яна, як і любая жывая істота, развіваецца і змяняецца. Як клеткі арганізма, словы сталуюць, старэюць і з часам «ападаюць» — выходзяць з ужытку. Чым адрозніваюцца архаізмы і гістарызмы? для чаго патрэбны ўстарэлыя словы? як і чаму з'яўляюцца новыя — пра гэта чытайце ў другім выданні. Яно не менш цікавае і патрэбнае, чым першае. Адметна, што аўтар прасачыў, як трапілі ў моўны ўжытак шырока распаўсюджаныя сёння словы (агромністы, пасад, светапогляд, адлюстроўваць, дабрабыт, крынічыць, мілагучнасць, мэтазгодны, наватар...) Аказваецца, не толькі ў вершаў і апавяданняў ёсць аўтары, але і ў пэўных слоў (яны называюцца аўтарскімі неалагізмамі альбо аказіялагізмамі): Янка Купала, Якуб Колас, Уладзімір Дубоўка, Кандрат Крапіва... З лёгкай рукі Уладзіміра Караткевіча ў літаратурнай мове прыжыўся прыметнік «прыўкрасны», а з нядаўняга часу распаўсюджваецца надзвычай пяшчотнае слова, прыдуманнае Леанідам Дранько-Майсюком — «далькажык» (азначае мабільны тэлефон).

Пэўныя заданні, акрамя таго, што маюць мэту дапамагчы дзіцяці запомніць матэрыял, яшчэ і развіваюць фантазію: так, чытач мусіць сам прыдумляць назвы пэўным з'явам і рэчам — вельмі халоднаму начному ветру, думкам, якія перашкаджаюць заснуць, нясмачнай страве і іншым. Дарэчы, адказы да гэтага задання на перадапошняй старонцы выдання маюць прыкладны характар, бо могуць быць розныя: уяўленне дзіцяці не абмежаванае ніякімі лагічнымі рамкамі...

Падарожжа ў таямніцы мовы, якое прапануюць кніжкі Сяргея Зелянка, атрымалася надзвычай удалае, захапляльнае і запамінальнае. Прыгожае каляровае афармленне кожнай старонкі, спалучэнне малюнкаў, што ілюструюць як сучаснасць, так і даўніну дапамагаюць школьнікам засвоіць матэрыял. Магчыма, серыя будзе рэкамендавана Міністэрствам адукацыі да ўключэння ў школьную праграму.

Аўтар прапанаваў самую цікавую кніжку, што давалася пачытаць, называць «цікажкай» — мяркую, выданні пра цуды беларускай мовы і ёсць цікажкі...

Яна БУДОВІЧ

За сваё

Трэнд краўдфандынгу — беларускія кнігі

Кампанію NobelNaMove падтрымала 600 чалавек, далучыліся партнёры, сярод якіх «Белгазпрамбанк» (яго кіраўніцтва вырашыла 15 000 асобнікаў выдання перадаць у бібліятэкі Беларусі).

— Гэта першае выданне ў такім выглядзе і з такім перакладам, для нас было важна, каб доступ да яго мог атрымаць кожны жыхар Беларусі, — падкрэсліў старшыня праўлення Белгазпрамбанка Віктар Бабарыка. — Кнігі разышліся, у нас засталася крыху больш за 600 асобнікаў, якія мы па-ранейшаму гатовыя перадаць у бібліятэкі. Але для мяне было дзіўна чуць, што падарунак можа быць непатрэбны. Таму мы вырашылі правесці чарговую краўд-кампанію па распаўсюджванні кніг па бібліятэках трох абласцей — Брэсцкай, Гродзенскай і Магілёўскай. Любы прадстаўнік бібліятэк можа замовіць для сваёй установы патрэбную колькасць асобнікаў праз сайт lib.artbelarus.by.

Упершыню ў адным выданні сабраныя ўсе пяць кніг Святланы Алексіевіч на беларускай мове без цэнзарскіх правак і ў апошняй аўтарскай рэдакцыі: «У вайны не жаночы твар», «Чарнобыльская малітва», «Апошнія сведкі», «Цынкавыя хлопчыкі» і «Час сэканд-хэнд».

Ларыса ЦІМОШЫК

Зоя Белавосцік: «Трэба, каб ты сышоўся з тэатрам...»

Цуд, які нельга назваць нечаканым: актрыса Купалаўскага тэатра Зоя Белавосцік напрыканцы года атрымала званне народнай артысткі Беларусі.

Яна належыць да акцёрскай дынастыі, якая служыць беларускаму тэатру амаль 100 гадоў: ад дзядулі, народнага артыста СССР Глеба Глебава, які пачынаў у 1920-х яшчэ на сцэне БДТ (цяпер Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы), якому прысвяціў усё жыццё. Яго дачка Вольга Глебава ў гэтым тэатры пазнаёмілася з будучым мужам, Валянцінам Белавосцікам, бацькам іх дачкі Зоі. На гэтай жа сцэне ззяе сёння і самая малодшая прадстаўніца дынастыі Валянціна Гарцуева, дачка Зоі і Аляксандра Гарцуева, акцёра, рэжысёра, мастацкага кіраўніка РТБД. Сёння народная артыстка Беларусі Зоя Белавосцік дзеліцца разважаннімі пра акцёрскую прафесію.

ПАПЯРЭДНІКІ

— Зусім маленькай дзяўчынкай пачыла ў тэатры «Паўлінку» з удзелам дзядулі. Добры, светлы, сонечны, вельмі просты па сюжэце, гэты спектакль ідзе на нашай сцэне і сёння, ён стаў візітоўкай Купалаўскага тэатра. У ім шмат гумару, народнага слова, простых, зразумелых рэчаў, ёсць смешныя персанажы і, вядома ж, каханне. Мне не выпала бачыць дзядулю ў іншых спектаклях, толькі ў запісах і ў фільмах. Ён быў розны. Геніяльны камедыіны акцёр, ён бліскава іграў складаныя, драматычныя ролі, напрыклад, Карэніна ў спектаклі паводле Талстога. Па расказах мамы, у яго выкананні гэта быў вельмі трагічны і неадназначны вобраз.

Што датычыцца таты, яму даставаліся гераічныя ролі і ў тэатры, і ў кіно. Ён быў такі тыпажны і ў жыцці: рэвалюцыянер, чалавек не зусім свайго часу. Ішоў часта насуперак прынятым канонам, казаў праўду ў твар, хоць некаторыя рэчы, напэўна, можна было б абыграць больш тонка, дыпламатычна. Яго паважалі за абсалютную праўдзіваць, таму што ведалі, што ён нічога не будзе рабіць у цябе за спінай. Мне пашчасціла працаваць з ім разам у спектаклях, на сцэне ён быў магутны, прыгожы.

...У маім характары шмат ад таты, але ўсе вострыя куты ўлагодзіла, змякчыла мама — натура пяшчотная і тонкая. Таму я магу сябе прымусяць зрабіць глыбокі ўздых і стрымацца, спыніцца. Мама была канцэртмайстарам, усё жыццё працавала ў кансерваторыі, а ў апошнія гады перайшла ў музычную вучылішча. Маладыя вакалісты хацелі менавіта з ёй ездзіць на конкурсы, таму што ведалі, які яна надзейны чалавек і тонкі музыкант. Працавала з Тамарай Мікалаеўнай Ніжнікавай і з многімі іншымі вакалістамі.

ВЫБАР

— Я не скончыла музычную школу, кінула, калі быў перыяд «хістанняў». Мама не настойвала. І дзякуй ёй за гэта, бо тады, у тым узросце, гэта было б бескарысна. Некаторы час я адначасова займалася і ў мастацкай, і ў музычнай школе. І фігурным катаннем, якое, праўда, кінула пасля траўмы. Сябрвала і з харэаграфіяй: здольнасці, пачуццё рытму, пластыка заўсёды былі. Харэаграфію я вельмі люблю і цяпер. Наогул, я «пайшла ў артысткі», таму што ведала, што змагу спяваць і танчыць на сцэне, гэта было для мяне архіважна. Я заўсёды хацела быць актрысай, хоць павінна была захоўваць маўчанне, таму што ўсе былі супраць, асабліва тата. Таму што ў дзяцінстве яшчэ не ясная глыбіня здольнасцяў дзіцяці, не гаворачы пра талент. Да таго ж незразумела, як яно вытрымае маральныя і псіхалагічныя перагрузкі, звязаныя з тым, што ў тэатры нас увесь час выбіраюць. Быць «сыраежкай у пятым шэрагу», напэўна, не так ужо і страшна, але гэта

залежыць ад амбіцый. Аднак ніхто з бацькоў не хоча, каб дзіця «боўталася» ў прафесіі, займаючы чыёсьці месца. А калі ты вучышся на акцёрскім, колькі слёз, колькі нявыказанага, пакуль скіроўваешся на дарогу...

КРОКІ

— Я вучылася на курсе ў Лідзіі Манаквай і Зінаіды Браварскай. Усе шляхі ў прафесійным плане знаходзіла з іх дапамогай, але пры гэтым рабіла сябе сама. З аўтарытэтам у мяне наогул не вельмі... Галоўным аўтарытэтам у мяне была мама. Яна магла сказаць мне такія рэчы, якія ніхто б не адважыўся, — жорсткія. І толькі да яе меркавання — вельмі творчага і сумленнага чалавека — я прыслуховалася. Я сама для сябе аўтарытэт, бо так, як магу сябе ляць я, не можа ніхто.

Далей, калі прыходзіш у тэатр, трэба каб ты сышоўся з ім, каб заўважылі, каб у цябе быў свой рэжысёр. Ты можаш быць нават вельмі здольны, але калі рэжысёр не «твой», ён не будзе ведаць, што з табой рабіць. Гэта так жа, як мы выбіраем «сваю» сукенку з многіх — менавіта тую, якая пасуе нам. Я заўсёды кажу сваім студэнтам: думайце, што вы дрэнныя, а не тыя, хто вас не выбірае...

Я прыйшла ў Купалаўскі на Паўлінку і іграла яе васьмнаццаць гадоў, гэтая роля мянялася разам са мной. Але самы важны для мяне творчы момант — сустрэча з Мікалаем Пінігіным. З яго прыходам з'явіўся іншы погляд на шмат што ў нашай прафесіі, пачалося зусім іншае існаванне на сцэне. Лічу, што я стала сапраўднай артысткай дзякуючы яму. Ён вельмі цікава працаваў з артыстамі, не ўсім так шанцуе, мы супалі ва ўсім. Ім былі пастаўлены ў тых гадах «Дракон», «Тутэйшыя», «Жыццё Карыцына», «Ідылія» — спектаклі знакавыя для мяне.

Таксама і спектакль «Крывавае Мэры», з якім мы аб'ездзілі паўсвету, і «Івона, прынцэса Бургундская» — самыя для мяне магутныя і значныя пастаноўкі Аляксандра Гарцуева. Ён як рэжысёр пакідае вельмі маленькі зор, як і ўсе сапраўдныя майстры, якія займаюцца рэжысёрскім тэатрам, які я вельмі люблю і паважаю. І я не лічу, што ў гэтым сэнсе магчыма самадзейнасць з боку акцёраў, таму што менавіта рэжысёр заводзіць усю машыну, ён прапануе рашэнні і хады. Але Саша дае паветра, таму што сам прапрацаваў артыстам доўгі час, ён заўсёды ўважліва слухае, глядзіць, шукае і не зробіць дрэннага выканаўцам. Таму з ім любяць працаваць артысты.

ДОМ

— Наогул цікава працаваць з рэжысёрамі, якія спрабуюць размаўляць з глядачамі на сваёй мове, праз нечаканыя формы. Запомнілася праца ў пастаноўцы «Піць, спяваць, плакаць» Каці Агароднікавай. Адметнымі былі пластычныя

— *Пытанні, мары, сумненні... І так бясконца: і ў мінулым, і цяпер. І ўсё вакол любімай справы — тэатра. Мая мара стаць артысткай здзейснілася. Мінае час, і мы пераасэнсоўваем стаўленне да падзей мінулага. Але і цяпер я лічу чудам тое, што нарадзілася ў такой сям'і, што мяне прыняў Купалаўскі. У тэатры я сустрэла каханне ўсяго свайго жыцця і нарадзіла дачку — і гэта галоўны чуд. Я ўсё яшчэ люблю сваю працу! Выходзіць на сцэну і ведаць, навошта, — гэта чуд! І гэта чуд любові!!!*

спектаклі Паўла Адамчыкава «Больш чым дождж» і «СВ». Гэта іншы досвед існавання на сцэне.

Дзе б ні ўдзельнічала, тэатр-дом для мяне — Купалаўскі з яго выдатнай трупай. Тут мне пашчасціла з партнёрамі. Добрым, чутым, разумным партнёрам для мяне быў Аляксандр Лабуш, з якім шмат «кахання» я іграла ў сваім жыцці. Выдатны партнёр Віктар Манаеў. Мы разам на сцэне з юнацтва. Калі я прыйшла ў тэатр, ён ужо працаваў. Ён мяне апекаваў падчас маіх першых гастрольяў па вёсках, клапаціўся, каб мне было добра і зручна. Усё ў нас было: і «Тутэйшыя», і «Прыбытковое месца», і вадэвілі, дзе ён іграў Мікіту, а я — Зоську, многія спектаклі сыграны разам. У новым «Рэвізор» мы іграем мужа і жонку, і ствараецца ўражанне, што мы доўга працавалі над «біяграфіяй» нашых адносін. Але з ім нічога не трэба загадзя прыдумляць, абмяркоўваць. Гэта чалавек, якога я добра ведаю, гэтак жа, як і ён мяне. Спадзяюся, што і я добры партнёр для яго.

ПРАЦЯГ

— За дачку Валю не хвалюся, калі яна на сцэне. Па першым часе, калі яна толькі прыйшла ў тэатр, хваляванне было, вядома. Цяпер яна самастойны творчы элемент, цікавая асоба, разумная артыстка. Яна драматычная, глыбокая, часам вельмі жорсткая, хутчэй, нават трагічная актрыса... І я ніколі не была лірычнай артысткай. Сацыяльныя герані — так, у «блакітных» персанажах мне заўсёды трэба было знайсці нейкую глыбіню ці нюансы характару, за якія можна зачапіцца.

...Акцёрскіх тэхнік існуе шмат, але ў нашай школе гэта называецца «тэхніка перажывання». Гэта метадалагічна паступальны рух і навучанне. А як па-іншаму? Навошта глядачам «дуб» на сцэне?

Артыст павінен уключацца «на раз», ведаць усе «кнопкі». На ўступных іспытах у акадэмію мастацтваў адразу відаць, хто ўмее «над выдумкай слязамі аблівацца», хто можа быць выразны, тонкі, успрымальны. Мы не набіраем неэмацыянальных наогул.

...Ці дапамагаюць акцёрскія прыёмы ў штодзённым жыцці?.. Мне здаецца, гэта не патрэбна. Артысты настолькі эмацыянальныя, што ім увогуле нічога не трэба ў побыце спецыяльна ўключаць.

Што датычыцца мяне, я сацыяпат, для мяне любы паход куды-небудзь, размова з касірам, напрыклад, даецца цяжка, я ўсяго гэтага баюся. Таму і працую ў тэатры... Калі сур'ёзна, я, безумоўна, інтраверт ад прыроды і мне складана кантактаваць з незнаёмымі людзьмі, хадзіць кудысьці па канторах і нешта рабіць. Звычайна гэта робяць за мяне, але калі трэба ісці менавіта мне, я, вядома, зраблю, але гэта заўсёды спалучаецца з велізарным стрэсам...

УРАЖАННІ

— Мяне вельмі ўразіў спектакль «Кар'ера доктара Рауса» у РТБД, гэтак жа, як і наш «Рэвізор», прэм'еру якога я не бачыла з залы, паколькі была на сцэне. Я ў захапленні ад «Багема», пастаўленай у оперным тэатры. Мне складана злавіць катарсіс у драме, таму што я бачу, як гэта зроблена. Я магу захапляцца асобамі, выдатнымі артыстамі і іх працай, але я застануся прафесіяналам, які на сёння бачыць нюансы. А ў оперы мяне ўсё радуе, я не чапляюся ні да чаго, я гатовая на ўсё заплюшчыць вочы: абы для мяне спявалі і ігралі.

Шчыра кажучы, я не паспяваю многае паглядзець з-за таго, што ў мяне ўвечары свае спектаклі або рэпетыцыі. Я не ведаю, якая функцыя сёння ў тэатра, баюся, што забавляць, таму што людзі ідуць да нас адпачываць. Аднак, па вялікім рахунку, у тэатр заўсёды ідуць па жывую энергію, якая патокам б'е са сцэны...

Заўсёды адчуваю глядачоў. Яны могуць дапамагчы акцёрам або сапсаваць спектакль цалкам — сваім непадключэннем, неразуменнем. Гэта адчуваецца аменальна па дыханні залы. Калі збіраецца нейкая колькасць людзей абазнаных, зацікаўленых і ў нас ідзе, напрыклад, «Чайка», адчуваеш з першай секунды, як людзі чытаюць гумар, якога вельмі шмат у спектаклі. Бывае і такое, што нехта рагоча ўголос з жарту, які прагучаў са сцэны, што нам, дарэчы, вельмі падабаецца, а яго суседзі па зале абрываюць: «Як вы сябе паводзіце!..». А глядацкія эмоцыі вітаюцца: дыханне залы, рогат, воплескі. Вось збіраецца такая зала: жывая, разумная, адукаваная, якая ідзе насустрач, — і спектакль атрымліваецца. Наогул, беларускія глядачы — добрыя людзі, вельмі ўдзячныя.

Вольга САВІЦКАЯ

пад гукі свята

Стагоддзе і новы раяль

Дарагі падарунак ад дзяржавы атрымаў Музычны каледж імя І. Салярцінскага ў Віцебску да стагадовага юбілею: у 1918 годзе ў горадзе на Дзвіне стала працаваць народная кансерваторыя. За часы свайго існавання Віцебская музычная школа здабыла славу, стаўшы адным з важных цэнтраў творчай адукацыі Беларусі. Віцебскае музычнае вучылішча, якое пазней стала каледжам, падрыхтавала больш за 5 тысяч выпускнікоў, шмат з іх здабывалі званні лаўрэатаў творчых конкурсаў на радзіме і за межамі. Пры ўстанове ёсць шэраг творчых калектываў, якія заснаваныя не толькі дзеля музычнай падрыхтоўкі, але і актыўна канцэртуюць.

Навучальная ўстанова атрымала імя педагога і музыказнаўцы Івана Салярцінскага ў 1991 годзе. Таксама ў Віцебску ў гонар Салярцінскага ладзіцца музычны фестываль, які збірае вядомых выканаўцаў, у тым ліку запрашае і тых, хто вучыўся ў Віцебскім каледжы.

Светлая ноч

«Ціхая ноч», адзін з самых папулярных спеваў усіх часоў і народаў, гучыць ужо 200 гадоў і ўваходзіць у спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны ЮНЕСКА. У Беларусі гэтай песні прысвяцілі асобны канцэрт у Вялікім тэатры — ужо пасля заканчэння Каляднага опернага форуму.

Акурат на свята Божага Нараджэння песня «Ціхая ноч, святая ноч» упершыню прагучала ў аўстрыйскім гарадку Оберндорф у 1818 годзе. Удзельнікам мінскага канцэрта сёлет упершыню стаў Томас Вайнхпелер, прызнаны «лепшым оперным спеваком» у Аўстрыі па выніках 2017 года. Разам з ім выступала беларуска Юлія Лебядзенка, якая жыве ў Вене. У калядную праграму ўвайшлі творы Брамса, Штольца, Моцарта і іншых аўтараў, у тым ліку беларускія калядкі.

Пятро ЖАЎНЯРОВІЧ

Віфлеемская зорка

песня

*Віфлеемская зорка асвятліла зямныя абшары
І надзею збаўлення ўсім людзям
на свеце дала,
Каб успыхвалі ў сэрцах і нязменна
здзяйсняліся мары,
Каб квітнела каханне і заўсёды
быў хлеб на сталах.*

Прыпеў:

*Калядная зорка, ахутай праменнем
Наш край ад мяжы да мяжы.
Калядная зорка, усім пакаленням
Ты шлях да Хрыста пакажы.*

*Віфлеемская зорка, сееш толькі дабро
і лагоду
І нябеснаю ласкай саграваеш халодны
Сусвет.
Сцеражы і народ наш ад нашэсцяў і бед
год ад году.
Хай расквечвае неба толькі бляск
навагодніх ракет.*

Прыпеў:

*Калядная зорка, ахутай праменнем
Наш край ад мяжы да мяжы.
Калядная зорка, усім пакаленням
Ты шлях да Хрыста пакажы.*

ПА ЭСКІЗАХ ЛЕАНАРДА ДА ВІНЧЫ

У айчынным кінематографіе плануецца экранізацыя рамана Людмілы Рублеўскай «Авантуры Пранціша Вывіча». Письменніца падзялілася ўражаннямі ад працы на кінастудыі.

Падчас акцёрскіх проб.

— Гэта быў сапраўдны цуд, калі мне паведамілі, што сцэнар (які напісаў Валянцін Залужны) па маім рамана выйграў конкурс, абвешчаны Міністэрствам культуры, пасля чаго было прынята рашэнне здымаць па ім кіно на кінастудыі «Беларусь-фільм».

Я з задавальненнем акунулася ў атмасферу свайго дзяцінства, бо вырасла на кінастудыі, здымалася ў масоўках практычна ва ўсіх фільмах — і пра Дзяніску Караблёва, і пра Пугачова, і ў «Браме неўміручасці» па Крапіве... Часта ў кадр траплялі і мама, і бабуля. Усё гэта адбывалася ў павільёне — і цяпер я зноў там пабывала. Толькі ў якасці аўтара, якога экранізуюць... Незвычайны досвед, цуд гэтага года.

Паміж тым, што ўяўляе аўтар, і тым, што ў рэшце рэшт з'яўляецца на стужцы, — такая прорва, што аўтар можа ў ёй патануць. Аляксандра Марыніна казала, што ніколі не ўдзельнічае ў тым, што адбываецца на здымачнай пляцоўцы. Я яе разумею, але ў мяне так не атрымалася. Мяне зацягнула ў гэты вёр, бо, калі штосьці адбываецца датычна мяне, я мушу тое, што магу, рабіць сама — каб потым нікога не вінаваціць, калі атрымалася нешта не так... Хаця рэжысёр Аляксандр Анісімаў прафесіянал, я яму давяраю.

Сцэнар, дарэчы, напісаны даволі блізка да кнігі. Разбіты на сцэны, як і павінна быць. Але я дапрацоўвала, дадала нейкія сакавітыя слоўцы, гумар, мяняла рэплікі з тым, каб максімальна захаваць гістарычны каларыт.

Была на ўсіх кастынгах, надзвычай цяжка аказалася падбраць акцёраў на дзве галоўныя ролі. Рэч у тым, што вакол рамана склалася сваё кола прыхільнікаў і яны маюць пэўныя ўяўленні — то бок, вобраз ужо замацаваны, трэба, каб героі яму адпавядалі. І вось аб гэты падводны камень і разбіваліся ўсе чоўны: былі добрыя артысты, якія вельмі стараліся, але фактурна не патраплялі, было нават нешта супрацьлеглае часам... Лёднік — змрочны, харызматычны, мужны. Пранціш — таксама не без пэўнай жорсткасці. Бывала, акцёр, здаецца, фактурна падыходзіць, але калі бачыш, як ён жыве ў кадры, разумееш: не тое... Бо на экране ён іншы: лірычны, мяккі, пяшчотны — і разумееш: за гэтыя межы ён не выйдзе... Спрабаваліся больш за два дзясяткі чалавек... Пакуты скончыліся, калі выклікалі з магілёўскага тэатра Івана Труса. Таксама не адразу патрапіў у ролю, але Іван — сапраўдны артыст, у яго ёсць тое, што хочучы ўбачыць у Лёдніку — пранізлівы позірк, мужчынская ўнутраная сіла...

Шмат спрабавалася маладзенькіх хлапцоў на ролю Вывіча. Яны не сапсаваныя тэатральнымі прыёмамі, бо гэта не падыходзіць для кінематографа. Але ім не хапала жалезнага

стрыжня. Вывіч, хоць, на першы погляд, мілы і інфантаільны, — шляхціц, прадстаўнік вайсковага саслоўя: яго выхоўвалі як воіна, каб у любы момант мог пайсці на вайну, забіваць і быць забітым... Гэта хлопец, які можа і булку скрасці, і карчмарку сімпатычную ў цёмным куце пацалаваць, але ён вельмі добры і сумленны, што і прыхінае да яго Лёдніка... Георгій Пятрэнка падышоў на ролю, атрымаўся добры дуэт з Іванам Трусам. Пятрэнка родам з Маладзечна, Трус — з Узды, і гэта цудоўна. Галоўныя героі — беларусы з Беларусі. Увогуле, у фільме граюць толькі беларускія артысты.

Нельга ўявіць Гераніма Радзівіла лепш, чым сыграў акцёр Вячаслаў Паўлюць: у яго ёсць усё: і чорны гумар, і нейкая застрашлівасць, уласцівая ўладару Слуцкага замка.

Падчас кастынгаў было весела: артысты імправізавалі, нешта блыталі. Так, адна актрыса, каб апраўдаць сваю ролю, пачала лавіць камароў. Пасля ёй нагадалі: дзеянне адбываецца ў лесе зімой... Пасля сцэн катавання Лёдніка кат, не выходзячы з вобраза, узвальвае ахвяру на плячо і нясе.

У нас цудоўныя артысты — я пераканалася ў тым падчас працы.

Будуць здымацца і каскадзёры, бо шмат трукаў (гэта ж прыгодніцкі фільм), будуць і камп'ютарная графіка (як інакш зняць полацкія сутарэнні, дзе і сцены абрушваюцца, і пліты ў падлозе правальваюцца?). Будуць і штурм замка... Здымкі плануецца ў самых розных куточках Беларусі. Звязана гэта з тым, што ў нас вельмі мала захавалася аўтэнтыкі: без еўравожнаў, ліхтароў і трансфарматарных будак. Знайшлі пад Бабруйскам вельмі цікавы старажытны будынак (цяпер у ім сховішча гародніны). Беларусь будзе паказана старажытнай, без прыкмет сучаснасці. Будуць задзейнічаны і беларускія музыканты, прагучаць старажытныя беларуская музыка.

Шмат пытанняў было па гістарычных дэталях, бо па XVIII стагоддзі на «Беларусьфільме» ўвогуле нічога не здымалася, ды й даследаванняў вельмі мала. Але прыводзілі ўсё ў адпаведнасць з гістарычнай праўдай. Так, вывяралі ўсе назвы: у правільнай паслядоўнасці ў назвах Стагута спачатку ідзе раздзел, потым — артыкул, а не наадварот. Прывялі ў парадак правалы бок (якім чынам Лёднік мог патрапіць у рабства да шляхціца Вывіча). Узнікла пытанне: ці маглі тады з парыком насіць вусы, бо адзін з артыстаў, які мусіў быць у еўрапейскім строі, адмовіўся згальціць вусы (яны яму дарагія як частка тэатральнага іміджу)... Вусы выратавалі...

А самы галоўны цуд звязаны з «жалезнай чарапахай»: па сюжэце яе стварыў за замове Гераніма Радзівіла нямецкі вынаходнік Пфальцман і вёз у Слуцкі замак здаваць заказчыку. Ён стварыў машыну па эскізах Леанарда да Вінчы і паставіў туды ўдасканаленыя паравы рухавік. На «Беларусьфільме» аднавілі гэтую «чарапаху» па эскізах, атрымалася рухомая мадэль, якая дзейнічае: ездзіць, страляюць гарматы, унутры ёсць печка, дзе гарыць агонь, вонкі ідзе дым. Машына будзе рухацца ў кадры сваім ходам. Звонку рассоўваюцца шчыты, а ўнутры ёсць пляцоўка, дзе таксама можна здымаць. У рамана яе вязуць на велічэзным возе шасцёра коней, але калі махіну зрабілі, давялося рабіць і карэктывы: яна важыць 4 тоны, і ніводзін воз яе не пацягне. Вырашылі, што яна будзе на сваіх колах, але праз лес яе мусіць цягнуць коні, бо рухавік там не ўключыцца. Але калі патрэбны коні, да іх патрэбны і спецыяліст, які будзе за імі глядзець. Па сюжэце мужыкі, якіх Пфальцман наняў везці сваё стварэнне, убачылі жалезную пачвару (выпадкова разышлася накрыўка) і спалохаліся, палічыўшы, што гэта цмок, штосьці д'ябальскае... Яны кідаюць вынаходніка і ўцякаюць. Насамрэч сітуацыя такая: да шасці коней трэба некалькі чалавек, якія будуць імі кіраваць, таму іх усё ж прыйдзецца ўвесці. Вось так і сутыкаецца ўяўленне аўтара з жорсткай рэальнасцю.

Самае неверагоднае, што «жалезную чарапаху» я прыдумала шмат гадоў таму, адпачываючы на Нарачы. Там я пісала гэтыя сцэны і пасмейвалася: вось, калі б фільм знялі! Пасля яна стала прадметам жартаў: маўляў, зробіць «жалезную чарапаху»! І раптам... Праца над фільмам пачынаецца якраз з таго, што робяць гэту чарапаху! Такой нідзе ў Еўропе больш няма — гэта цуд Беларусі 2018!

Падрыхтавала Яна БУДОВІЧ

наўздагон

Галоўная экранная падзея 2018 года — заснаванне Нацыянальнай кінапрэміі, вынікі якой ва ўсіх на вуснах. Ёсць вынікі для лаўрэатаў. Але рэальны вынік — для самой кінагаліны — ці ёсць, ці будзе?..

Людміла Саянкова, кінакрытык:

— Калі мы гаворым пра перспектыву ў беларускім кіно, то варта пачаць з гісторыі, напрыклад, успомніць рознага роду кінафестывалі, якія праходзілі раней у гарадах Беларусі. Таму лагічна, што ў нас з'явілася Нацыянальная кінапрэмія. Яна ўжо працуе на будучыню і выконвае некалькі задач: стымулюе развіццё нацыянальнага кіно і спрыяе далучэнню да гэтага мацерыка — пад назвай нацыянальны кінематограф —

След года

маладых аўтараў. Я думаю, у далейшым, калі прэмія будзе прызначацца справядліва, з улікам неабходных прафесійных крытэрыяў, яна абавязкова выкліча цікавасць, і аўтары пачнуць адгукацца. У цэлым, прэмія кансалідуе нашу кінематографічную грамадасць, спрыяе стварэнню супольнасці. Нельга не казаць і пра саборніцкі аспект, бо менавіта гэты факт спрыяе руху і развіццю. Мне здаецца, для нашага кіно гэта вялікі крок у будучыню, які дапаможа максімальна адкрыць і прадэманстраваць патэнцыял беларускага кінематографа.

Анганіна Карпілава, кіназнаўца:

— Першая нацыянальная кінапрэмія паказала, што мы можам ісці наперад, і

нагадала, у якіх кірунках беларускія кінематографісты моцныя і могуць дасягаць поспеху. Прэмія была нам вельмі патрэбна, таму што ў Беларусі ёсць аўтары, якія могуць здзіўляць. Гэта аўтары розных пакаленняў, і яны атрымалі магчымасць рухацца наперад, развіваць унутраны патэнцыял, канкураваць у рэшце рэшт. Нават імёны пераможцаў прэміі гэтага года паказваюць, што палітра кінематографа становіцца шырэйшая, і ў яе цяпер уваходзяць не толькі дзяржаўныя структуры, але і незалежныя студыі. Калі падвесці агульны вынік, то Першая нацыянальная кінапрэмія — гэта наш стымул і матывацыя рухацца наперад і яшчэ больш пашыраць гарызонты беларускага кіно.

Карункавы (к)рай, або Упрыгожым хату выцінанкамі

Хто з нас у дзяцінстве, напярэдадні Калядаў і Новага года, не любіў выразаць сняжынку? У дзіцячым садку, у школе, дома. У ход ішлі сурвэткі, белая і каляровая папера, часам нават газеты. Зрэшты, тады мы нават не здагадаліся, што такім чынам прадаўжаем старажытную беларускую традыцыю вырабу выцінанкі. Жыве гэтая завядзёнка і сёння. Гэтымі днямі ў гарадах і вёсках раз-пораз бачыш вокны, заклееныя такімі знаёмымі элементамі. Падаецца, вырабы простыя і прымітыўныя, але, зробленыя ўмела, выглядаюць надзвычай яскрава і эфектна.

Калі ў Беларусі пачалі выразаць з паперы? Чаму выцінаня ўзоры ўсё часцей выкарыстоўваюцца ў дызайне? І як, не валодаючы мастацкімі здольнасцямі, з густам упрыгожыць вокны да свята? Гэтыя пытанні мы задалі мастачцы Наталлі Сухой, а таксама падгледзелі, як разам з дочкамі Зояй і Агатай яна рыхтуе святочнае ўбранне кватэры.

— Памятаю, калі я была маленькая, то напярэдадні святаў было прынята на вокнах маляваць гуашшу. Пад уплывам модных навагодніх малюнкаў і паштовак мы малявалі вавёрак, Снягурку, Дзедка Мароза, — згадвае Наталля Сухая. — Але, мяркуючы па сучасных тэндэнцыях, традыцыя ўпрыгожваць хату да свята была шырока распаўсюджаная ў нашых продкаў. Этнаграфічных звестак пра гэта амаль не захавалася: вывучэннем выцінанкі спецыялісты заняліся досыць позна. Калі, напрыклад, у Польшчы і ва Украіне ўжо ў 1950—70-я гады выйшлі грунтоўныя манаграфіі, то ў нас першая навуковая публікацыя Яўгена Сахуты па гэтай тэме з'явілася ў навуковым часопісе «Мастацтва» толькі ў 1988-м. Тады ўпершыню быў уведзены і тэрмін «выцінанка». За гэты час была праведзена вялікая праца па вывучэнні мастацтва выцінанкі.

Наталля расказала, што калі яна ў 2001 годзе скончыла Акадэмію мастацтваў і збіралася паступаць у аспірантуру, працаваць па гэтай тэме, то навуковы кіраўнік папярэдзіў: не хопіць матэрыялу. Але праца пачалася. Майстры арганізавалі конкурсы, ладзілі выстаўкі, у выніку выйшла манаграфія Яўгена Сахуты, дзе прадстаўлены работы самых яскравых майстроў-выцінаншчыкаў. Спецыялісты мяркуюць: тое, што сёння выцінанка трывала ўвайшла ў наша жыццё, — сведчанне захавання генетычнай памяці. Уменні, закладзеныя глыбока ў падсвядомасці, пры невялікім намаганні пачынаюць зноў развівацца. Гэта вельмі сцвярдзальны, аптымістычны фактар.

— Выцінанка ў хаце сумяшчала дэкаратыўную і ўтылітарную функцыі. Цяпер яна стала дэкорам і выходзіць на ўзровень мастацтва, часам сутыкаецца з графікай, — кажа Наталля Сухая. — Выцінанку «загналі ў рамку», але ёсць мастакі, якія выходзяць за гэтыя межы, ствараюць вялікія кампазіцыі. Усё пачыналася яшчэ з працы Вячаслава Дубінкі, які ствараў так званыя ручніковыя вырабы памерам у некалькі метраў.

Канец XIX — пачатак XX стагоддзя лічыцца перыядам уздыму мастацтва

выцінанкі. Папера стала шырока даступная і хаты больш не цеплілі «па-чорнаму» — дым з печы ўжо выходзіў адразу праз комін і сажа не асядала на сценах і вокнах. Нашы продкі выцінанкамі зазвычай упрыгожвалі хату напярэдадні святаў — Каляд і Вялікадня, выразалі таксама сурвэткі, фіранкі, аздаблялі вокны, дзверы, іконы па перыметры. Маглі стварыць спецыяльную рамку для лямпы-газоўкі — каб на сцены і столь ад яе падалі прыгожыя карункавыя цені. Тэкстыльныя вырабы ў той час, асабліва пасля вайны,

былі досыць дарагія і не даступныя простым сялянам. Існуюць сведчанні, што нават труну ўпрыгожвалі выцінанкай, але ўзоры выразаліся не з паперы, а з паркала — таннай тканіны.

Дарэчы, дагэтуль на Любаншчыне і сёння захавалася традыцыя выразаня і размалёўвання фіранак з паркала. Яе захоўвае народны майстар Наталля Адзінец.

— Папера — матэрыял танна. Можна вучыцца, псаваць, выкідваць, спрабаваць мноства разоў, пакуль не атрымаецца тое,

Майстар-клас па выразанні папяровых сняжынак для чытачоў «ЛіМа» ладзілі мастачка Наталля Сухая і яе дачкі Агата і Зоя.

што меркавалася, — з аптымізмам заўважае спадарыня Наталля, але з сумам дадае: — З-за такой даступнасці матэрыялу людзі не асабліва беражліва ставяцца да гатовых вырабаў. Нашто захоўваць старыя, калі налета можна стварыць новыя?

Даследчыкі адзначаюць таксама, што ў экспедыцыях знайсці аўтэнтчную выцінанку — вялікая рэдкасць. Мясцовыя здзіўляюцца: а навошта вам гэтае смецце? Цяпер у крамах усё ёсць. Дарэчы, з паліпшэннем умоў жыцця звязаны і пэўны заняпад выцінанкі: асартымент у крамах стаў багацейшы, а самі вырабы для ўпрыгожвання — больш даступныя. Зрэшты, назіраецца і адваротны працэс: мастацтва адраджаецца, набывае новыя формы і выкарыстоўваецца ў новых сферах. Так, у пачатку 2000-х сцэна «Славянскага базару ў Віцебску» была ўпрыгожаная ў стылі выцінанкі. Вельмі папулярныя сёння календары, аздабленыя выразнымі ўзорамі, моладзь падтрымала праект «выцімаек», а самі выцінанкі можна пабачыць у афармленні кніг, дываноў. Дарэчы, гэтыя вырабы не рэкламуюцца шырока, іх нашы суайчыннікі з задавальненнем набываюць, кіруючыся проста парывамі душы. Гэта таксама сведчанне генетычнай памяці беларусаў. Мы выбіраем, набываем і падтрымліваем сваё.

Марына ВЕСЯЛУХА
Фота Кастуся Дробава

Падказкі ад мастачкі Наталлі Сухой

Калі вы яшчэ ніколі не спрабавалі самастойна выразаць сняжынку і дрэўцы на вокны ці спрабуеце далучыць да гэтага ўсю сям'ю, дарэчы будучы гэтыя практычныя падказкі:

* Памятайце: каб стварыць выцінанку, неабавязкова валодаць мастацкай адукацыяй. Не варта адразу спрабаваць выразаць нешта складанае. Можна пачаць з простага — набору сняжынак. Яшчэ лепш атрымаецца, калі ў гэтым працэсе паўдзельнічаюць дзеці.

* Лепш упрыгожваць акно да свята сняжынкамі рознага маштабу. Падрыхтаваць трэба квадраты белай паперы некалькіх памераў — большыя і меншыя. Дарэчы, зручней і эфектыўней будзе планаванне вырабы вялікага памеру, буйных формаў. Пры іх вырабе не патрэбна звяртаць шмат увагі на дэталі, дробныя элементы, а з вуліцы на акне яны будучы выглядаць больш ярка і заўважна.

* Плануючы ўпрыгожваць вокны да свята, лепш спрабаваць стварыць абстрактныя стылізаваныя, выразныя і спрошчаныя вобразы дрэваў, аблокаў. Сілуэтныя рэалістычныя кампазіцыі не зусім характэрныя для беларускай культуры, яны прыйшлі да нас з Заходняй Еўропы, дзе выцінанка — хутэй від прафесійнага мастацтва, а не архаічная каранёвая традыцыя.

* У працэсе працы лепш выкарыстоўваць нажніцы рознага памеру. Маленькія дзірачкі, мініяцюрныя элементы выразаць манікюрнымі нажнічкамі. Хоць у Польшчы аўтэнтчныя майстры-выцінаншчыкі дагэтуль карыстаюцца толькі вялікімі «старадаўнімі» нажніцамі. Такія ці падобныя і сёння ў вёсках часта выкарыстоўваюць для стрыжкі авечак.

* Эскіз сняжынку на паперы перад выразаннем маляваць неабавязкова. Усё залежыць ад досведу і жадання майстра. Калі кампазіцыя складаная або каб паказаць зусім маленькім дзецям, як працаваць зручней, можна пазначыць некалькі базавых элементаў вырабу. У народных майстроў поўны эскіз заўсёды быў у галаве, нават калі яго прамалёўвалі часткова.

* У працэсе стварэння такога святочнага дэбору для дома могуць браць удзел не толькі дзяўчынкі, але і хлопчыкі. Дарэчы, кажуць, што некаторыя хлопцы робяць гэтую справу больш ахвотна і спрытна, чым дзяўчынкі. Мяркуюць, гэта звязана з адметнасцямі мужчынскай псіхалогіі: калі жанчыны прывыклі кіравацца традыцыямі і выконваць працу ў адпаведнасці з правіламі, пераймаць, то мужчыны спрабуюць працэс аптымізаваць, вынайсці новыя шляхі. І часта дасягаюць поспеху!

* Каб выразаць сняжынку, трэба скласці паперу ў некалькі разоў — у залежнасці ад колькасці ражкоў, што будзе мець выцінанка. Іх можа быць 6, 8 або 12. Варта сачыць, каб згібы не былі надта тоўстыя (у адваротным выпадку дзірачкі атрымаюцца няроўныя і неаднолькавыя па памеры і форме), а таксама пераходы паміж імі не былі надта тонкія — так сняжынка можа разваліцца.

* Дрэўцы, аблокі, сняжынку і выразаня з паперы ёлчныя цацкі пры жаданні можна размаляваць алоўкамі ці фламастарамі. Так кампазіцыі стануць больш яскравыя.

* Адвечнае пытанне многіх гаспадынь: чым лепш прымацоўваць гатовыя сняжынку на вокны? Варыятаў некалькі: клей, мыла, скотч. Дасведчаныя майстры раяць усё ж аддаць перавагу скотчу. Так сняжынку не папусюцца ад вільгаці і будучы лепш трымацца. А мыць шыбы ўсё роўна давядзецца!

* Каб сняжынку былі больш роўныя і не было заўважна, што папера згіналася, іх можна папрасаваць ці на некалькі дзён пакласці пад тоўстыя кнігі. Але некаторыя майстры адмыслова пакідаюць вырабы рэльефнымі — так яны выглядаюць больш жывымі, бачна, што перад намі — выцінанка, а не проста малюнак.

* Сняжынку-выцінанкі — упрыгожванне часовае, іх лёгка зняць і пры жаданні замяніць на новыя вырабы. Хоць жартам кажуць, што аздабляць вокны яны могуць аж да Вялікадня — наступнага вялікага свята.

Абрысы Спадчыны

Фота Андрэя Сутурніцка.

НЕКРАНУТЫ КУТОК

У пракаветнай нерушы Белавежскай пушчы пануе цішыня і спакой. Здаецца, што сама гісторыя дрэмле ў гушчарах апошняга вялікага лесу Еўропы, дзе задуменымі сведкамі даўніны — высозныя хвоі, магутныя дубы, кашлатыя елкі.

Тут нашыя далёкія продкі, мужныя і свабодалюбівыя яцвягі, тысячагоддзямі нараджалі і выходвалі нашчадкаў, складалі легенды, паданні і казкі, верылі ў паганскія багоў. Пушчанскія нетры не толькі давалі ім магчымасць здабываць ежу, будаваць жытло, але і напаўнялі душы пачуццём еднасці з прыродай, усведамлення сям часткай Сусвету. Пагодзімся, сённяшняму чалавеку гэта незнаёма, бо імклівая тэхнагенная сучаснасць усё больш і больш аддалае нас ад спаконвечнага, якое і ёсць сапраўдным.

Помняць гэтыя мясціны і князя Вітаўта Вялікага, які шэсць стагоддзяў таму спыняўся пад такімі ж дрэвамі на начлег са сваімі паплечнікамі, паляваў на лясную жывёнасць. Менавіта ён, гаспадар Вялікага Княства, разумеючы значнасць пушчы і неабходнасць захавання ляснога багацця, якое ўжо тады актыўна спажывалася чалавекам, усталяваў правілы аховы запаветнага кутка Айчыны.

Сёння на зайздрасць суседзям мы маем кавалачак некранутай гісторыі, сапраўдную нацыянальную скарбніцу. Нездарма ў 1992 годзе Белавежская пушча была ўключана ў Сусветную спадчыну ЮНЕСКА.

Тут час нібыта спыніўся. Па-ранейшаму праз пошум вершалін чуваць шэпт Лесуна, плюскоча ў лясной рачулцы «сівавусы, згорблены» Вадзянік, а беспрытульныя начніцы цёмначы блукаюць па ўзлесках, пужаючы выпадковага падарожніка ці занадта самаўпэўненага паляўнічага...

Пушча здаўна з'яўляецца невычэрпнай крыніцай натхнення для майстроў слова. Хто толькі не прысвячаў лясным абшарам высокапаэтычных, прасякнутых шчырай любоўю да роднага краю радкоў: ад Міколы Гусоўскага, які ўславіў у сваёй бессмяротнай паэме ляснога волата — зубра, фактычнага сімвала Беларусі, — да Янкі Купалы, Максіма Багдановіча, Уладзіміра Караткевіча...

*Лес — гэта храм.
У ім акрыяе Хам.
Лес — гэта святарнае мейсца,
Для душаў аблудных меса.*

Так пісаў Анатоль Сус, паэт, які ўзвёў матыў вяртання да родных вытокаў у сапраўдны культ, калі чалавек ратуецца ад злыбедаў і спакус гэтага свету праз далучэнне да прыроды, праз трыадзінства «маці — мова — вечнасць».

Сусветнаведомыя «Песняры» адну са сваіх самых знакамітых музычных кампазіцый прысвяцілі Белавежскай пушчы, пасля гэтай песні яна стала неафіцыйным брэндам нашай краіны.

А зусім непадалёк, у Камянцы, шахматнай ладдзёй велічна застыла ў часе Белая Вежа — ахоўніца нашых земляў, айчыны талісман. Ладдзя не распачы, а гонару і сілы...

Зімовая Белавежская пушча — гэта асобны сусвет. Пад снежнай коўдрай заснулі травы і дрэвы, у сваіх сховах сталіся лясныя насельнікі — рысы, лісіцы, зайцы, алені, ласі...

І менавіта цяпер, сівернай і завірушняй парою, Белавежская пушча робіцца своей саблівай Меккай не толькі для беларусаў, але і для іншаземных гасцей. Чаму? 15 гадоў таму тут паўстала Сядзіба беларускага Дзед Мароза — унікальны комплекс, які штогод прывабляе да 100 тысяч турыстаў. Наведнікаў сустракаюць адметныя драўляныя скульптуры казачных персанажаў, навагодня прыгажуня ёлка, разнастайныя забаўляльныя-пазнавальныя праграмы. Усё разам гэта стварае незабыўную святочную атмасферу, дзякуючы якой сюды хочацца вяртацца.

Ну і, канечне, сам гаспадар сядзібы — добрамыслівы, харызматычны Дзед Мароз. Свой радавод ён вядзе ад старажытнага ўсходнеславянскага бога марозу і холаду — Зюзі. «На Віцебшчыне жыве пастаўскі Зюзя, мой прапрадзед — распавядае беларускі Санта-Клаус, — з якім мы часта бачымся. Ён таксама апрануты ў незвычайны строй — футра альбо кажухок. Мароз трашчыць — гэта Зюзя Паазерскі грукае аб дол сваім посахам, уздымаецца завая, а ўсё вакол скоўваецца льдом...».

У кожнага чалавека ў душы ёсць некрануты куток, дзе жыве дзіця — чыстае, незаплямленае, незашоранае цывілізацыяй і ўмоўнасцямі гэтага свету. Такім кутком, толькі ў маштабах адной краіны, у нашым выпадку — сінявокай прыгажуні — падаецца Белавежская пушча. А незвычайная сядзіба з яе прыязным і гасцінным гаспадаром сведчыць пра тое, што дзяцінства ніколі не канчаецца, а ўсе мы — дзеці роднай маці Беларусі.

Янка ЛАЙКОЎ

Выходзіць з 1932 года

ЛІМ Заснавальнікі: Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»

**Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК**

Рэдакцыйная калегія:
Ташыяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviabda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviabda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
аддзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
аддзел прозы і паэзіі — 292-56-53
аддзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друк 27.12.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1273

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 4644
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе, не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый.